

บทที่ 3

กระบวนการก่อตั้งสมาคม

การศึกษาในบทนี้จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเกิดกลุ่มของสมาคมการค้าทั้ง 5 ประเภท คือ สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย สมาคมผู้ค้าผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำและอาหารแช่เยือกแข็งเย็น สมาคมการค้ามันสำปะหลังไทยสมาคมผู้ส่งเข้าออก มีกระบวนการก่อตั้งขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ทางการค้าและการส่งออกของสินค้าแต่ละชนิด มีวัตถุประสงค์หลักคล้ายคลึงกัน คือ การมีหน้าที่เป็นตัวแทน ผู้ประกอบการส่งออกทำหน้าที่ในการติดต่อกับรัฐบาล และคุ้มครองแก้ไขปัญหาอุปสรรคทางการค้าทำหน้าที่ต่อรองเงื่อนไขทางการค้าในฐานะตัวแทนของกลุ่ม เพราะการค้าในยุคโลกาภิวัตน์จะเป็นการค้าจะกระทำในระดับภูมิภาค และมีมาตรการในการกีดกันการค้าเฉพาะกลุ่มของตน

สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย

สมาคมนี้ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 ถือเป็นสมาคมการค้าเก่าแก่แห่งหนึ่งเริ่มแรกก่อตั้งโดยบริษัทผู้ประกอบการทอผ้าและปั่นด้ายเพียง 10 บริษัท นำโดยบริษัทอุตสาหกรรมทอผ้าไทย จำกัด เดิมสมาคมใช้ชื่อว่า สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทย ภายหลังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสมาคมการค้าในปี 2509 ซึ่งมีข้อบังคับไม่ให้สมาคมการค้าใช้คำว่า "ประเทศไทย" ต่อท้ายสมาคม สมาคมจึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่ เป็นสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย จนถึงปัจจุบัน สมาคมนี้รัฐบาลซึ่งมีส่วนสนับสนุนมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง โดยให้ใช้สถานที่ทำการสมาคมชั่วคราวอยู่ที่ กรมการส่งเสริมอุตสาหกรรมในปีแรกของการก่อตั้งสมาคม สมาคมได้เข้าสถานที่ต่าง ๆ เป็นที่ทำการหลายแห่ง จนกระทั่งมีที่ทำการเป็นของตนเอง บุคคลที่ถือกันว่าเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งและมีฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์ (patron) การดำเนินงานของสมาคมแห่งนี้มาโดยตลอดก็คือ พลตรี ประมาณ อติเรกสาร วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งสมาคมฯ ที่เป็นทางการ ได้แก่

1. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการประกอบอุตสาหกรรมประเภท การปั่นด้ายการทอผ้า การถัก การย้อมผ้า การฟอกย้อมตกแต่งสำเร็จรูป การพิมพ์ผ้า และกิจการอื่นๆ อันเป็นอุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศไทย

2. เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกของสมาคมแก้ไขอุปสรรค ข้อขัดข้องต่างๆ ในการประกอบอุตสาหกรรมสิ่งทอ วิจัยเกี่ยวกับการประกอบอุตสาหกรรมสิ่งทอ แลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ในทางเทคนิคและในด้านวิชาการ ตลอดจนข่าวสารการค้าในตลาดการค้าให้แก่สมาชิก

3. เพื่อส่งเสริมคุณภาพสินค้าที่สมาชิกผลิตได้ให้เข้ามาตรฐาน ตลอดจนการค้นคว้าปรับปรุงวิธีการผลิตและการค้าของสมาชิก เพื่อให้ได้ผลยิ่งขึ้น

4. เพื่อส่งเสริมการผลิต ให้สินค้าของสมาชิกที่ผลิตได้มีปริมาณเพียงพอแก่ความต้องการของตลาด

5. ร่วมมือกับรัฐบาลในการส่งเสริมและปรับปรุงอุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศไทย เช่น ให้ความช่วยเหลืออุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศไทย เช่น ให้ความช่วยเหลืออุตสาหกรรมขนาดเล็ก อุตสาหกรรมในครอบครัว ฝึกอบรมคนไทยให้มีความรู้ในด้านงานอุตสาหกรรมสิ่งทอ ตลอดจนร่วมมือรัฐบาลแก้ไขอุปสรรคในการผลิตและการค้าสิ่งทอ

6. ติดตามความเคลื่อนไหวของตลาดการค้าสิ่งทอทั้งภายในแลภายนอกประเทศ เพื่อประโยชน์แก่การค้าและการเศรษฐกิจของสมาชิก

7. ส่งเสริมความสามัคคีในมวลสมาชิกของสมาคมและการประนีประนอมข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิก

8. ไม่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเมือง

จะเห็นว่า วัตถุประสงค์ในระยะแรกของการรวมกันเป็นสมาคมของผู้ประกอบกิจการโรงงานทอผ้าเป็นภารกิจด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมทอผ้า ซึ่งเริ่มพัฒนาขึ้นในประเทศไทย การรวมกันเป็นสมาคมในระยะแรกก็เพื่อจะขอรับการส่งเสริมตามนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐบาลในสมัยนั้น รัฐบาลเองต้องการให้กลุ่มธุรกิจสิ่งทอมีการรวมตัวกันเพื่อง่ายต่อการส่งเสริมและควบคุมกิจกรรมของสมาคมในยุคแรกจึงเน้นการช่วยเหลือสมาชิกที่เป็นผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าและปั่นด้ายในด้านการจัดหาวัตถุดิบ และการช่วยเป็นตัวแทนร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจจากระเบียบทางราชการ

จากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสมาคมทั้งหมด 7 ข้อนั้น สมาคมฯ มุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมสิ่งทอภายในประเทศไทยให้เข้มแข็งขึ้นและเน้นบทบาทการให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในการดำเนินการต่างๆ เกี่ยวกับอุตสาหกรรมสิ่งทอ โดยเฉพาะนโยบายการสร้างงานให้แก่คนไทย เพื่อเข้าสู่ระบบการผลิตด้านอุตสาหกรรม ซึ่งอาจเป็นเพราะอุตสาหกรรมสิ่งทอในระยะนั้นยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะผลิตเพื่อส่งออก ดังนั้น กิจกรรมของสมาคมตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับทางด้านต่างประเทศจึงมีอยู่เพียงประการเดียว คือคอยติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวของตลาดการค้าสิ่งทอภายนอกประเทศเพื่อประโยชน์ทางการค้าของสมาชิก

ต่อมาเมื่ออุตสาหกรรมสิ่งทอได้ขยายตัวขึ้น มีการส่งออกขายต่างประเทศมากขึ้นเป็นลำดับ ในปี พ.ศ. 2530 สินค้าสิ่งทอส่งออกได้ถึงเกือบสี่หมื่นล้านบาทเพิ่มจากปี พ.ศ.2521 ถึง 10 เท่าตัว (สำนักบริการทางวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532 : อัดสำเนา) นับแต่นั้นมา

ผลิตภัณฑ์สิ่งทอจึงกลายเป็นสินค้าส่งออกที่มีมูลค่าสูงและติดอันดับหนึ่งมากกว่าสินค้าข้าว ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกอันดับสูงสุดของประเทศมาก่อน สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยก็ได้มีการขยายบทบาทการดำเนินในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย จากจำนวนสมาชิกของสมาคมที่มีไม่มากในระยะแรกได้เพิ่มขึ้นเป็น 202 บริษัทในปี 2535

สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยแบ่งประเภทสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ตามลักษณะของการผลิต เช่น สมาชิกประเภททอผ้า ถักผ้า เส้นใยเทียมยัดพอกย้อมและพิมพ์ผ้า บั่นด้าย ถักแหวน และหีบฝ้าย สมาชิกที่มีจำนวนมากที่สุดคือ ประเภททอผ้า และถักผ้า คือ มีจำนวนสมาชิก 2 ประเภทรวมกันกว่า 80 ราย สมาคมเราเป็นสมาคมการค้าเกี่ยวกับสิ่งทอแห่งแรก เป็นสมาคมเก่าแก่ที่มีอายุเกือบ 40 ปีแล้ว ผ่านวิกฤติการณ์ทางการค้ามาหลายยุคหลายสมัย แต่เราก็ยังมีบทบาทต่อไป เพราะยังมีภารกิจที่จะต้องช่วยเหลือสมาชิกอยู่โดยเฉพาะยุคที่กำลังมีสงครามการค้าจากต่างประเทศ สมาคมเราก็มีการปรับตัวให้มีบทบาทด้านการแก้ไขปัญหาสิ่งทอในต่างประเทศมากขึ้น จะเห็นว่า ท่านนายกสมาคม และผู้บริหารสมาคมเดินทางไปต่างประเทศบ่อยมาก ก็เพื่อไปเจรจาแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสิ่งทอทั้งหมด (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย, (ไม่เปิดเผยนาม), 19 กุมภาพันธ์ 2539)

มีประเด็นที่เป็นข้อสังเกตก็คือ สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยเป็นสมาคมที่ตั้งขึ้นมาแล้วแต่ยังสามารถดำเนินงานอยู่ได้โดยไม่ล้มเลิกไป จากการสอบถามเจ้าหน้าที่สมาคมฯ พบว่าสมาคมยังดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกอยู่อย่างต่อเนื่อง เพียงแต่ในบางช่วงที่ผ่านมาอุตสาหกรรมสิ่งทอไม่ได้มีปัญหาสมาคมก็จะลดบทบาทลงไปด้วย มาถึงในยุคที่สิ่งทอเป็นสินค้าที่มีปัญหาการกีดกันรุนแรง สมาคมก็จะมีภารกิจงานเข้มข้นขึ้นมา ประกอบกับสมาคมการค้าเกี่ยวกับสิ่งทอได้มีการจัดตั้งขึ้นหลายแห่ง และแบ่งหน้าที่ดูแลแยกกันไปในแต่ละประเภท รวมทั้งขณะนี้ได้มีการจัดตั้งสหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทยขึ้นมาอีกองค์กรหนึ่งเพื่อทำหน้าที่ด้านการค้าระหว่างประเทศโดยเฉพาะ หลายกรณีจึงดำเนินการเคลื่อนไหวในส่วนของสหพันธ์สิ่งทอฯ เพราะเป็นองค์กรในระดับระหว่างประเทศสมาคมจะดำเนินงานเฉพาะกรณีที่มีผลกระทบกับธุรกิจ การทอผ้าและบั่นด้าย ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมสิ่งทอทั้งหมดเท่านั้น (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย, 19 กุมภาพันธ์ 2539)

อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งสมาคมการค้าขึ้นมาจำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในรูปของการให้เงินค่าบำรุงสมาคมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน กรณีของสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย ซึ่งมีการขึ้นอัตราเรียกเก็บค่าบำรุงสมาคมเมื่อปี 2533 จากสมาชิกเพิ่มขึ้นถึงกึ่งเท่าตัว คือ เคยเก็บในอัตราแกลละ 1 บาท เพิ่มเป็นแกลละ 2 บาท (แกล หมายถึง กำลังการผลิต ซึ่งวัดจากปริมาณของเครื่องจักรในโรงงานทอผ้าและถักผ้า) ส่งผลให้สมาคมมีรายรับเพิ่มขึ้นจากเดิมปีละล้านกว่าบาทเป็นปีละ 3 ล้านบาทเศษ ซึ่งเป็นจุดที่ได้สะท้อนให้เห็นว่าการมีสมาคมนั้นยังเป็นประโยชน์อยู่

ขอให้สมาชิกทุกประเภทได้พิจารณาดูว่า การมีสมาคมฯ นั้นมีประโยชน์ต่อสมาชิกหรือไม่ ซึ่งคิดว่าคงมีประโยชน์ไม่มากนักน้อย มิฉะนั้นคงไม่อยู่ยืนยาวมาถึงขณะนี้ ซึ่งเป็นเวลาเกือบ 30 ปี และเท่าที่ทราบจากผู้อาวุโสในวงการนี้ การก่อตั้งสมาคมฯ นี้ก็จะสำเร็จได้นั้นต้องประสบกับปัญหาอย่างมากกว่าจะสำเร็จแล้วต้องใช้ความพยายามอย่างมากที่จะทำให้ทางราชการให้ความเชื่อถือ ซึ่งบัดนี้สมาคมฯ ก็เป็นที่รู้จักและได้รับการเชื่อถือจากทางราชการเป็นอย่างดี ฉะนั้นการจะปรับปรุงให้ดีขึ้นต้องมีรายได้เพิ่มขึ้น และรายได้หลักของสมาคมฯ ก็มาจากการอุดหนุนของสมาชิกแต่เพียงอย่างเดียว ฉะนั้นการที่ให้มียาได้เพิ่มขึ้นก็จำเป็นต้องเพิ่มเงินอุดหนุนซึ่งเงินอุดหนุนที่เก็บอยู่ขณะนี้แแกนละ 1 บาท นั้นได้กำหนดไว้เมื่อ 20 กว่าปีที่ผ่านมาแล้ว โดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเลย ซึ่งเฉพาะค่าเงินที่ตกต่ำลงไปอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงค่าครองชีพที่สูงขึ้นทุกวันนี้ในขณะนี้ ก็จะมีค่าเหลืออยู่ไม่เท่าไร ฉะนั้นจึงขอเสนอให้เพิ่มเงินอุดหนุนจากแแกนละ 1 บาท เป็นแแกนละ 2 บาท ซึ่งเมื่อคิดจากจำนวนแแกนที่คาดว่าจะเก็บได้ ก็เป็นรายรับที่จะได้ประมาณ 3,200,000 บาท ซึ่งพอดีกับค่าใช้จ่ายที่ประมาณการไว้ (สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย "รายงานการประชุมใหญ่ประจำปี 2532" : อัดสำเนา)

สมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย

สมาคมการค้าเกี่ยวกับสิ่งทอที่มีบทบาทน่าสนใจศึกษาอีกแห่งหนึ่ง คือสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย ซึ่งเป็นองค์กรที่ดูแลผลประโยชน์ของกลุ่มผู้ส่งออกสินค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูป (garments) โดยเฉพาะสมาคมนี้ตั้งขึ้นเมื่อปี 2516 เดิมกลุ่มผู้ผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นสมาชิกรวมอยู่ในสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย ภายหลังที่สินค้าประเภทเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีการขยายตัวมากขึ้น กลุ่มโรงงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งหันมาให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นหลักจึงแยกตัวออกมาตั้งสมาคมเพื่อดูแลผลประโยชน์ของตนเอง เนื่องจากเห็นว่าสามารถดำเนินงานด้านการต่อสู้กับปัญหาด้านต่างๆ ได้คล่องตัว และมีประสิทธิภาพมากกว่าการอยู่ในสถานะเป็นสมาชิกกลุ่มเล็กๆ อยู่ในสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอ

การส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปต้องใช้วัตถุดิบจากผ้าผืน และเส้นด้าย จากภายในประเทศ และการนำเข้า การแยกออกมาจากสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอ จะทำให้เราดำเนินการต่อรองด้านราคาวัตถุดิบได้โดยไม่ขัดแย้งกันกับสมาชิกกลุ่มอื่นๆ และยังสามารถนำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศได้โดยอิสระด้วย ประกอบกับอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มมีแนวโน้มที่จะไปได้ดีมากกว่าการตั้งสมาคมเพื่อดูแลผลประโยชน์เฉพาะด้าน โดยเฉพาะสมาคมฯ มีกิจกรรมหลักด้านการโอนโควตาเสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงสิ่งทอระหว่างประเทศของสมาชิก จึงจำเป็นต้องมีองค์กรดำเนินงานเพื่อให้เกิดความคล่องตัวมากขึ้น (สัมภาษณ์ นายภากร ธนปกรณ, ผู้จัดการสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย, 19 กุมภาพันธ์ 2539)

เมื่อจดทะเบียนครั้งแรก สมาคมฯ ใช้ชื่อว่า สมาคมอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มไทย ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น สมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทยโดยตัดคำว่า "ผลิตภัณฑ์" ออก เพื่อให้เรียกง่ายขึ้น ปัจจุบันสมาคมฯ มีสมาชิกทั้งสิ้น 477 ราย โดยแยกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ สมาชิกประเภท Roven สมาชิกประเภท Circular Knit สมาชิกประเภท Flat Knit และประเภท Fashion และถือได้ว่าเป็นสมาคมการค้าที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดแห่งหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นถึง การเติบโตของอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและกลายเป็นสินค้าออกที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศอันดับหนึ่งติดต่อกันมาเป็นระยะเวลา 3-5 ปี นับตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา วัตถุประสงค์หลักๆ ของสมาคมฯ ที่ได้กำหนดไว้ในข้อบังคับของสมาคมฯ มีอยู่ด้วยกัน 12 ข้อ คือ

1. ส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบวิสาหกิจทางอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มไทยการส่งออกผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มไปจำหน่ายต่างประเทศรวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ อันเป็นอุตสาหกรรมประเภทเดียวกัน
2. สนับสนุนและช่วยเหลือสมาชิกแก้ไขอุปสรรคและข้อขัดข้องต่างๆ รวมทั้งเจรจาทำความเข้าใจความตกลงกับบุคคลภายนอก เพื่อประโยชน์ร่วมกันในการประกอบวิสาหกิจของสมาชิก สอดคล้องและติดตามความเคลื่อนไหวของตลาดการค้าผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวกการประกอบธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรม
3. ประสานความสามัคคี และแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นซึ่งกันและกันในทางวิชาการ ข่าวสารการค้า ตลอดจนการวิจัยเกี่ยวกับการผลิต และการตลาดของสินค้าเครื่องนุ่งห่ม
4. ขอสิทธิ หรือเอกสาร หรือข้อความใดๆ จากสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินการผลิตและการตลาด ทั้งนี้ด้วยความยินยอมของสมาชิก
5. ส่งเสริมคุณภาพสินค้าที่สมาชิกเป็นผู้ผลิต หรือจำหน่ายให้ได้มาตรฐานที่ดี ตลอดจนวิจัย และปรับปรุงการผลิตการค้าให้ได้ผลดียิ่งขึ้น
6. ร่วมมือกับรัฐบาลในการส่งเสริม และปรับปรุงอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มของไทยให้อยู่ในมาตรฐานที่ดี สอดคล้องกับนโยบายของทางราชการ ตลอดจนการร่วมมือกับรัฐบาลในการแก้ไขปัญหา และอุปสรรคการผลิตการค้าระหว่างประเทศ รวมทั้งปฏิบัติการอื่นๆ ตามที่ทางการมอบหมาย
7. ส่งเสริมการผลิตเพื่อให้สินค้าของสมาชิกที่ผลิตได้มีปริมาณเพียงพอแก่ความต้องการของตลาด ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
8. ทำความตกลงและวางระเบียบให้สมาชิกปฏิบัติ หรืองดเว้นการปฏิบัติ เพื่อให้การประกอบวิสาหกิจของสมาชิกได้ดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย

9. ส่งเสริมพลานามัย กีฬา และจัดงานบันเทิงเป็นครั้งคราว
10. ประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างสมาชิก หรือระหว่างสมาชิกกับบุคคลภายในวิสาหกิจ
11. สมาคมมีสิทธิ์ขาย โอน จำนอง จำนำ แลกเปลี่ยน เช่าซื้อเพื่อประโยชน์ของสมาคม โดยมีใช้เป็นการขาย โอน จำนอง จำนำ แลกเปลี่ยนเช่าซื้อ เพื่อประโยชน์ทางการค้า
12. ให้ความอนุเคราะห์แก่สมาชิกในด้านสวัสดิการ เท่าที่ไม่เป็นการต้องห้ามตามมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติสมาคมการค้า

จะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของสมาคมฯ ดังกล่าวกำหนดไว้โดยครอบคลุมทุกด้าน เท่าที่กฎหมายสมาคมการค้าเปิดโอกาสให้กระทำได้ ภารกิจที่สมาคมฯ เห็นว่าเป็นประเด็นหลักของการดำเนินงาน ก็คือ การส่งเสริมพัฒนาอุตสาหกรรมให้สามารถแข่งขันกับตลาดต่างประเทศได้ เนื่องจากสมาคมฯ มีสมาชิกทั้งหมดเป็นผู้ส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปไปยังตลาดต่างประเทศ จึงเป็นกลุ่มผลประโยชน์ของธุรกิจสินค้าประเภทนี้โดยตรง นอกจากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับดังกล่าวแล้ว สมาคมฯ ยังมีการกำหนดเป็นนโยบายไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า "จะเน้นพัฒนาคุณภาพของบุคลากรและระบบบริหารของอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม เพื่อให้มีศักยภาพในเชิงแข่งขัน เมื่อเทียบกับคู่แข่งในต่างประเทศ" (สมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม, เอกสาร เรื่อง "นโยบายของสมาคมในการพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม" : อัดสำเนา) โดยได้จัดทำโครงการในระยะสั้นและระยะยาว ในการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรในโรงงานอุตสาหกรรม ร่วมกับสถาบันการศึกษาต่างๆ หลายโครงการ เช่น โครงการฝึกอบรมพนักงานเย็บด้วยระบบ advanced analytical method of training โครงการพัฒนาระบบบริหารและวิธีการผลิตให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่ม และโครงการวิจัยและพัฒนาการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบบริหารการผลิตของโรงงานต่างๆ ร่วมกับ NIDA เช่น การลดระยะเวลาในการส่งมอบสินค้า การศึกษาเรื่องการย้ายแหล่งผลิตไปสู่ภูมิภาคและการฝึกอบรม และพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง (สมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย, เอกสาร เรื่อง "บทบาทของสมาคมเครื่องนุ่งห่มไทยในการให้ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา", อัดสำเนา) เป็นต้น

กิจกรรมของสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มที่เป็นรูปธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างศักยภาพของการค้าให้แก่อุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มโดยส่วนรวมเป็นหลัก ข้อน่าสังเกตก็คือจุดมุ่งหมายในการรวมตัวกันเพื่อก่อตั้งสมาคมการค้า มีส่วนสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะของเศรษฐกิจการค้าในช่วยระยะเวลานั้นด้วย จะเห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบจุดมุ่งหมายของสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยกับสมาคมอุตสาหกรรม เครื่องนุ่งห่มไทย ในการรวมตัวกันของผู้ประกอบธุรกิจทั้ง 2 ประเภทนั้นมีข้อแตกต่างกัน กล่าวคือ สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอนั้นก่อตั้งขึ้นในภาวะที่อุตสาหกรรมสิ่งทอเพิ่งเริ่มพัฒนาขึ้นในประเทศไทย เป้าหมายสำคัญของการผลิตในขณะนั้นเพื่อตอบสนองตลาดภายในประเทศมากกว่าภายนอกประเทศ รัฐบาลยังต้องเข้ามาโอบอุ้ม

อุตสาหกรรมสิ่งทอในระยะแรกอยู่จะเห็นว่า แม้แต่สถานที่ทำการสมาคมสิ่งทอในระยะหลังนั้น ยังต้องอาศัยหน่วยราชการคือ กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย เมื่อดูจากวัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง จะเห็นได้ว่าไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อให้แข่งขันได้กับต่างประเทศเลย ซึ่งแตกต่างจากสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย ซึ่งรวมตัวกันในระยะที่สินค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูปเริ่มส่งออกไปขายในตลาดต่างประเทศได้มากขึ้น สมาชิกสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทยจึงเป็นผู้ประกอบการส่งออกทั้งหมด เป้าหมายในการดำเนินงาน จึงเน้นไปที่การสร้างศักยภาพที่จะแข่งขันกับประเทศต่างๆ เป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ เช่น ฮองกง สิงคโปร์ มาเลเซีย และจีน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเรื่องการแยกตัวของกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจขออกมาจัดตั้งสมาคมการค้าเพื่อดูแลผลประโยชน์ของตนเป็นหลายสมาคม ไม่ได้เป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินงานด้านการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์มากนัก การแบ่งเป็นสมาคมการค้าเฉพาะด้านจะช่วยทำให้การรวมกลุ่มเป็นไปอย่างมีเอกภาพจะมีความคล่องตัวมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ที่จะได้รับการดำเนินงาน (selective benefits) ของกลุ่มที่มีขนาดเล็กนั้นจะถูกแจกจ่ายให้แก่สมาชิกอย่างทั่วถึง และได้รับในจำนวนที่คุ้มกับต้นทุนที่จ่ายไปมากกว่า (Olson, 1965 : p.133)

การแยกตัวออกมาเป็นองค์กรเฉพาะของกลุ่มธุรกิจสิ่งทอ จึงเป็นประเด็นที่สะท้อนให้เห็นในเชิงทฤษฎีประการหนึ่งว่า ขนาดของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นนั้นมีส่วนในการจูงใจสมาชิกให้รวมอยู่ในกลุ่มได้มากหรือน้อยด้วย สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย เมื่อแรกตั้งโดยมีสมาชิกประเภทเครื่องนุ่งห่มรวมอยู่ด้วยนั้นเป็นสมาคมที่มีขนาดใหญ่ เพราะธุรกิจสิ่งทอแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามลักษณะของการผลิตและสินค้า เช่น การทอผ้าและถักผ้า การผลิตเส้นใยประดิษฐ์ การผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป การผลิตแห-อวน การหีบฝ้าย และการปั่นด้าย เป็นต้น แต่ละประเภทจะมีโรงงานและเทคนิคในการผลิตที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้ การดำเนินธุรกิจการค้าผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ก็แตกต่างกันไปตามความต้องการของตลาดด้วย จะเห็นว่า การส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอของไทยนั้น กลุ่มเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมจากตลาดต่างประเทศมากที่สุด มูลค่าการส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปคิดเป็นมูลค่าถึงร้อยละ 70 ของการส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอทั้งหมด จึงกล่าวได้ว่า อุตสาหกรรมสิ่งทอของไทยนั้นเติบโตบนพื้นฐานของการขยายตัวของสินค้าประเภทเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นหลัก (สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "รายงานการศึกษาโครงสร้างอุตสาหกรรมสิ่งทอและภาวะภาษีต่ออุตสาหกรรม" : อัดสำเนา) สหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทย

ในการดูแลรักษาผลประโยชน์จากการแข่งขันกับต่างประเทศด้านอุตสาหกรรมสิ่งทอ นอกจากจะมีการจัดตั้งสมาคมการค้าหลายแห่งแยกประเภทไปตามลักษณะสินค้าและการผลิตดังกล่าวแล้ว จากการศึกษายังได้พบว่า มีการรวมตัวกันในระหว่างสมาคมการค้าด้วยกันเองใน

รูปของการจัดตั้ง "สหพันธ์" (federation) ขึ้นด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กิจกรรมการดำเนินงานรักษาผลประโยชน์ทางการค้าสิ่งทอทุกประเภทเป็นไปอย่างมีเอกภาพและสามารถสร้างพลังต่อรองได้อย่างเข้มแข็งและกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการแก้ไขปัญหาเรื่องใหญ่ ๆ ที่กระทบต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอโดยส่วนรวมอันมีสาเหตุมาจากกรณีปัญหาทางการค้าต่างประเทศ และความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมสิ่งทอในระดับระหว่างประเทศ สหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทยจึงเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของสมาคมการค้าสิ่งทอ 5 สมาคม ได้แก่ สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย สมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย สมาคมอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ใยสังเคราะห์ สมาคมอุตสาหกรรมทอผ้าไทย และสมาคมไหมไทย

เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งของการจัดตั้งสหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทย ก็คือ การรวมกลุ่มการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศอาเซียน 5 ประเทศ ในรูปของการจัดตั้ง "สหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งอาเซียน" ขึ้นมาเพื่อเป็นองค์กรระดับภูมิภาคในการร่วมมือกันแก้ปัญหาการกีดกันทางการค้าจากตลาดคู่ค้าที่สำคัญๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และกลุ่มประเทศประชาคมยุโรป (EC) การเข้าเป็นภาคีสมาชิกของสหพันธ์สิ่งทออาเซียนนั้นต้องกระทำในนามองค์กรการค้าและมีฐานะเป็นตัวแทนของการค้าและอุตสาหกรรมสิ่งทอที่เป็นเอกภาพเพียงองค์กรเดียว ทางออกที่ดีที่สุดในเรื่องการกำหนดตัวแทนที่ชอบธรรม ก็คือ การตั้งองค์กรในรูปของการรวมศูนย์ (peak-organization) ขึ้นมา โดยรวมสมาคมการค้าที่เกี่ยวข้องกับสิ่งทอทั้งหมดในประเทศเข้ามาเป็นสมาชิกของสหพันธ์ที่จัดตั้งขึ้น และกำหนดให้มีการหมุนเวียนกันในแต่ละแห่งรับหน้าที่เป็นประธานสหพันธ์ฯ โดยมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 1 ปี สำหรับค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่จะใช้ในการดำเนินกิจการในนามของสหพันธ์ฯ ได้มีการแบ่งสรรภาระค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่จะใช้ในการดำเนินกิจการในนามของสหพันธ์ฯ ได้มีการแบ่งสรรภาระค่าใช้จ่ายกันระหว่างสมาคมที่เป็นสมาชิก ผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็นประธานสหพันธ์สิ่งทอแห่งประเทศไทยก็จะเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการของสหพันธ์สิ่งทอแห่งอาเซียนด้วย

กิจกรรมที่สำคัญของสหพันธ์ที่สำคัญของสหพันธ์สิ่งทอแห่งประเทศไทย ก็คือการจัดการประชุมสิ่งทอแห่งอาเซียน หรือ AFTEX ประจำปีขึ้นโดยหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน หัวข้อในการประชุมร่วมกันก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาด้านการสิ่งทอร่วมกัน เช่น การเจรจายกเลิกข้อตกลงการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศ หรือ MFA การเจรจาอุปถุภักย์ของ GATT ที่ส่งผลกระทบมาถึงอุตสาหกรรมสิ่งทอ การเจรจาเรื่องสิทธิพิเศษทางภาษี รวมถึงประเด็นการแข่งขันกับประเทศกลุ่มอาเซียนที่กำลังมีบทบาทมากขึ้น เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ฮองกง และไต้หวัน เป็นต้น

นอกจากนี้ การรวมตัวกันเป็นสหพันธ์สิ่งทอแห่งประเทศไทย ยังมีบทบาทและกิจกรรมในการสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงในการดำเนินงานกับองค์กรผลประโยชน์ภาคธุรกิจเอกชน

อื่นๆ ที่มีอยู่ภายในประเทศ เช่น สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เช่น การขอจัดตั้งกลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอภายในสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (สหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทยรายงานการประชุม ครั้งที่ 4/2532 เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2532" (อัครสำเนา) จึงกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อดูแลรักษาผลประโยชน์ของวงการอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยส่วนรวมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในกรณีที่ต้องอาศัยการผลักดันจากองค์กรรวมศูนย์ภายในประเทศที่มีอยู่เพื่อให้ช่วยแก้ปัญหาข้อขัดข้องต่างๆ ในทางการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่ต้องร้องเรียนผลักดันผ่านไปยังรัฐบาล

จะเห็นได้ว่า การรวมตัวกันเป็นองค์กรเพื่อดูแลผลประโยชน์ทางการค้าของผู้ประกอบการส่งออกสิ่งทอนั้นกระทำกันเป็น 2 ระดับ กล่าวคือ ระดับภายในประเทศเป็นการรวมตัวกันในหมู่ผู้ประกอบการประเภทเดียวกัน โดยมี "สมาคมการค้า" ของธุรกิจแต่ละประเภทเป็นผู้ดำเนินงาน ส่วนระดับผลประโยชน์การค้าระหว่างประเทศ หรือการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามาตรฐานของอุตสาหกรรมส่วนไหนก็ให้เป็นหน้าที่ขององค์กรรวมศูนย์ คือ สหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นผู้ดำเนินการ การตั้งสหพันธ์สิ่งทอขึ้นมา เป็นผลดีมากกว่าผลเสียเพราะการติดต่อกับต่างประเทศในนามสหพันธ์จะได้รับความเชื่อถือมากกว่า นอกจากนี้สหพันธ์ยังช่วยไกล่เกลี่ยเรื่องนี้อาจจะเห็นไม่ตรงกันระหว่างสมาคมการค้าต่างๆ ได้ด้วย เรื่องใดที่เป็นเรื่องส่วนรวมก็นำเข้าหารือกันในที่ประชุมสหพันธ์ช่วยพิจารณาตัดสินใจจะทำให้ปัญหาต่างๆ ที่กระทบผลประโยชน์ส่วนรวมมีแนวทางการแก้ไขที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ (สัมภาษณ์ นายภากร ธนปกรณ, ผู้จัดการสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย ในฐานะกรรมการสหพันธ์อุตสาหกรรมสิ่งทอแห่งประเทศไทย, 19 กุมภาพันธ์ 2539)

สมาคมผู้ค้าอัญมณีไทยและเครื่องประดับ

สมาคมผู้ค้าอัญมณีและเครื่องประดับจัดได้ว่า เป็นสมาคมที่ค่อนข้างใหม่คือ เพิ่งเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2526 ในระยะที่สินค้าอัญมณีไทยและเครื่องประดับเริ่มจะทำการรายได้จากการส่งออกได้มากขึ้น ปัจจุบันสมาคมฯ มีสมาชิกจำนวนทั้งสิ้น 971 รายกว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้ผลิตเพื่อการส่งออกไปขายต่างประเทศที่เหลือเป็นร้านค้าปลีกภายในประเทศ

สินค้าอัญมณีไทยและเครื่องประดับของไทยได้รับความนิยมในตลาดต่างประเทศ นับตั้งแต่ ปี 2525 เป็นต้นมามูลค่าการส่งออก อัญมณีไทย และเครื่องประดับ ได้เพิ่มสูงขึ้นตลอดมาจากการที่ไทยเป็นประเทศส่งออกอัญมณีได้มากอย่างต่อเนื่องนี้เองทำให้สมาคมผู้ค้าอัญมณีฯ ได้ตั้งเป้าหมายที่จะเร่งรัดการแสวงหาตลาดให้สามารถส่งออกได้ถึงแสนล้านบาทภายในปี 2538 และพยายามที่จะทำให้ไทยเป็นศูนย์กลางอัญมณีของโลกด้วย (อัญมณีสาร 4 พฤษภาคม 2533)

อุตสาหกรรมอัญมณีจัดเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเพราะสามารถจ้างแรงงานภายในประเทศได้ในปริมาณที่สูงมาก และเนื่องจากการผลิตไม่สามารถใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนได้เพราะต้องอาศัยทักษะ และความชำนาญเฉพาะบุคคลสูง อุตสาหกรรมอัญมณีจึงจัดอยู่ในประเภทที่ต้องใช้แรงงานที่มีฝีมือในทุกขั้นตอนการผลิต ปัญหาที่สำคัญของ อุตสาหกรรมอัญมณีก็คือ การขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือ การขาดแคลนวัตถุดิบ และปัญหาการแข่งขันทางการค้าจากผู้ประกอบการภายในด้วยกัน และคู่แข่งจากต่างประเทศ

การรวมตัวของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอัญมณี และเครื่องประดับเกิดจากความพยายามที่จะต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหาค่าขาดแคลนวัตถุดิบภายในประเทศนั้นไม่มีเพียงพอกับอัตราการเติบโตของอุตสาหกรรม

สรุปการกำเนิดของสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอนั้นมีกระบวนการที่พัฒนาคือการจดทะเบียนครั้งแรกโดยใช้ชื่อว่า สมาคมอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มไทย ในระยะแรกมีการรวมตัวกันเป็นสมาคมของผู้ประกอบการโรงงานทอผ้า ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2530 ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็นสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนการประกอบวิสาหกิจทางอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มไทย ถึงแม้ว่ากิจกรรมของกลุ่มยังไม่ชัดเจน แต่กลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอยังคงอยู่ได้เป็นเพราะมีกิจกรรมด้านการส่งออกที่มุ่งเน้นผลประโยชน์อย่างจริงจัง จึงทำให้สมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอสามารถรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ที่ต้องใช้แรงงานที่มีฝีมือในทุกขั้นตอนการผลิต ปัญหาที่สำคัญของอุตสาหกรรมอัญมณีก็คือ การขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือ การขาดแคลนวัตถุดิบ และปัญหาการแข่งขันทางการค้าจากผู้ประกอบการภายในด้วยกัน และคู่แข่งจากต่างประเทศ

การรวมตัวของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับเกิดจากการพยายามที่จะต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหาค่าขาดแคลนวัตถุดิบเพราะวัตถุดิบภายในประเทศนั้นมีไม่เพียงพอกับอัตราการเติบโตของอุตสาหกรรม ในขณะที่ปริมาณการขาดพลอยจากแหล่งสำคัญภายในประเทศลดลงเรื่อยๆ ไทยจึงต้องมีการนำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศมากขึ้น เช่น พลอยสีจากศรีลังกาและพม่า ทองคำ เงิน และทองคำขาวจากประเทศสิงคโปร์ ญี่ปุ่น และอังกฤษ เป็นต้น (*ผู้ส่งออก* กันยายน 2532 : 61-62.)

สมาคม ได้เริ่มมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อุตสาหกรรมอัญมณีประสบอยู่อย่างจริงจัง การแถลงผลการดำเนินงานของสมาคมฯ ได้ชี้ให้เห็นแนวทางในการเป็นองค์กรเพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้ค้าอัญมณีที่ชัดเจน ตัวอย่างเช่นการแก้ปัญหาเรื่องวัตถุดิบ สมาคมได้ใช้วิธีการตั้งบริษัทขึ้นมาถึง 3 บริษัท เพื่อดำเนินการแสวงหาแหล่งวัตถุดิบและดำเนินการดำเนินการนำเข้าวัตถุดิบประเภทโลหะมีต่าง ๆ บริษัทที่สมาคมจัดตั้งขึ้นได้แก่ A.D.G. Diamond Dealer

โดยมีวัตถุประสงค์ให้แต่ละบริษัทรับผิดชอบการนำเข้า และการหาวัตถุดิบเพื่อมาป้อนให้แก่ โรงงานอุตสาหกรรมเจียรไนที่เป็นสมาชิกของสมาคมให้เพียงพอ

ปัญหาเรื่องวัตถุดิบเป็นปัญหาที่สำคัญมาก เพราะเราไม่สามารถขยายผลผลิตและเพิ่ม การส่งออกได้ ทรายที่เรายังขาดแคลนวัตถุดิบประเภท เพชร พลอย ที่ยังไม่ได้เจียรไน ดัง นั้น จึงเป็นเหตุหนึ่งที่เราต้องรวมตัวกันทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาและช่วยตัวเอง จะหวังให้รัฐ เข้ามาช่วยเหลืออย่างเดียวนั้น คงจะไม่ได้ (สัมภาษณ์ นายธนันชัญญ์ มาลีศรีประเสริฐ, ที่ปรึกษา สมาคมผู้ค้าอัญมณีไทยและเครื่องประดับ, 18 กุมภาพันธ์ 2539.)

นอกจากปัญหาด้านวัตถุดิบแล้ว การแสวงหาตลาดและการแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลน แรงงานที่มีฝีมือก็เป็นจุดหนึ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญของอุตสาหกรรมอัญมณี สมาคมในฐานะที่ได้ รับมอบหมายจากสมาชิกผู้ประกอบการได้ดำเนินการวางแนวทางในการแก้ไขหลายๆ เรื่อง และมีประสบผลสำเร็จไปแล้วก็มี เช่น การผลักดันให้รัฐบาลยกเลิกภาษีนำเข้าวัตถุดิบประเภทต่าง ๆ สำหรับการผลิตเพื่อส่งออก

การดำเนินงานที่จะให้บรรล่วัตถุประสงค์ สมาคมจะต้องได้รับความร่วมมือและกำลังใจ จากบรรดาสมาชิก รวมทั้งผู้ที่อยู่ในธุรกิจอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับอย่างจริงจัง เมื่อ ทุกสิ่งได้บรรลุเป้าหมายผลประโยชน์ทางการค้าย่อมตกอยู่กับบรรดาสมาชิก และผู้ประกอบการ อุตสาหกรรมทุกท่าน การจัดวางรากฐานในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ มิใช่ก้าวแรกที่เริ่มดำเนินการ แต่เป็นเรื่องที่ได้ดำเนินการตั้งแต่จัดตั้งสมาคมฯ นี้แล้ว...แนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ของ สมาคมจะต้องเน้นหนักในเรื่องการส่งเสริมให้การผลิตประโชยชน์ (สมาคมผู้ค้าอัญมณี ไทยและเครื่องประดับ, "รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารสมาคม ครั้งที่ 7/2533, วันที่ 7 สิงหาคม 2533", อัดสำเนา)

จะเห็นได้ว่า การรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมเป็นวิธีการที่จำเป็นในการแก้ไขปัญหาอุปสรรค ทางการค้าต่าง ๆ ที่อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับประสบอยู่ ข้อความข้างต้นจึงชี้ให้เห็น ถึงบทบาทความรับผิดชอบของสมาคมที่มีต่อผลประโยชน์ของมวลสมาชิกและการเป็นตัวแทน ผลประโยชน์ของธุรกิจส่วนรวม

เมื่อดูวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งสมาคมฯ พบว่า มีประเด็นคล้าย ๆ กับสมาคมการค้าสิ่ง ทอ กล่าวคือ "มีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมการประกอบการวิสาหกิจประเภทที่เกี่ยวกับการส่ง ออกต่างประเทศ หรือการอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ ตลอดจนช่างฝีมือเจียรไน ช่าง ฝีมือประดิษฐ์เครื่องเงิน และช่างฝีมือประดิษฐ์เครื่องทองรูปพรรณ ซึ่งเป็นคนไทยรวมตลอดทั้ง การค้าอัญมณีและเครื่องประดับทุกชนิด (ข้อบังคับของสมาคมผู้ค้าอัญมณีไทยและเครื่อง ประดับ, หมวด 1 ข้อ 4.1) จะเห็นว่า สมาคมฯ ได้พยายามรวมเอาผู้ประกอบการเกี่ยวกับธุรกิจ อัญมณีและเครื่องประดับให้เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเพื่อให้ครอบคลุมธุรกิจทุกประเภทที่เกี่ยวข้อง

อย่างครบวงจร เนื่องจากการผลิตอัญมณีและเครื่องประดับที่ต้องอาศัยแรงงานฝีมือและผู้ประกอบการค้าส่วนอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วการขยายตัวของธุรกิจจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของช่างฝีมือต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กันด้วย นอกจากการดึงผู้ประกอบการค้าช่างฝีมือด้านต่าง ๆ ให้เข้ามาร่วมในสมาคมแล้ว สมาคมฯ ยังได้เล็งเห็นว่า ผู้ประกอบการค้าปลีกภายในประเทศก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่สมาคมควรให้การดูแลเพราะเป็นแหล่งระบายสินค้าที่มีปริมาณมาก แม้ว่าจะไม่มากเท่ากับตลาดส่งออกต่างประเทศ แต่การค้าปลีกอัญมณีและเครื่องประดับภายในประเทศนั้นขึ้นอยู่กับกำไรมากกว่าการนำเข้าของต่างประเทศด้วย ดังนั้น สมาคมจึงได้มีการแก้ไขข้อบังคับของสมาคมในข้อดังกล่าวให้ครอบคลุมเรื่องการรับสมาชิกที่เป็นผู้ค้าปลีกอัญมณีและเครื่องประดับสำหรับนักท่องเที่ยวนอกจากนี้ยังรวมไปถึงผู้ประกอบการค้าเครื่องมือและอุปกรณ์ในการเจียรไนพลอยและเครื่องมือในการผลิตเครื่องประดับนิตยสารอัญมณีที่ผู้ค้าจัดทำขึ้นเป็นการเฉพาะ เพื่อให้ผู้ประกอบการต่าง ๆ เหล่านี้เข้ามาอยู่ภายใต้การดูแลของสมาคมอย่างใกล้ชิด อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับโดยรวม (อัญมณีสาร (เมษายน 2535) : หน้า 12)

จุดหนึ่งที่น่าสนใจจากการศึกษาวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการก่อตั้งสมาคมผู้ค้าอัญมณีฯ ก็คือ สมาคมฯ ได้มีการปรับเปลี่ยนข้อบังคับของสมาคมให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางการค้าและปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ อยู่หลายครั้ง กรณีของการแก้ไขปัญหาค่าก่อนข้างอื้อฉาวพอสมควร ก็คือ ปัญหาเรื่องการค้าอัญมณีที่ไม่สุจริตซื้อขาย เช่น การตั้งราคาไว้สูงเกินจริง และการหลอกลวงลูกค้าเรื่องคุณภาพของอัญมณี ประเด็นเหล่านี้สมาคมฯ ได้พยายามแสดงบทบาทให้รัฐบาลและผู้ประกอบการเห็นว่า เป็นหน้าที่ของสมาคมที่จะต้องทำหน้าที่ดูแลควบคุม เพื่อรักษาภาพพจน์และมาตรฐานของอุตสาหกรรมอัญมณีโดยส่วนรวมไว้ การแก้ไขข้อบังคับของสมาคมเพื่อให้สมาคมมีอำนาจที่จะกำหนดระเบียบปฏิบัติในเรื่องนี้ได้เต็มที่ เช่น จากข้อบังคับเดิมที่กำหนดให้สมาคม "ทำความตกลงหรือวางระเบียบปฏิบัติให้สมาชิกปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติ เพื่อให้การประกอบวิสาหกิจของสมาชิกได้ดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย" มาเป็นการเพิ่มข้อความที่กว้างขวางขึ้นเป็นการ "รักษาจรรยาบรรณของผู้ค้าอัญมณีและเครื่องประดับและเกียรติยศของพ่อค้าอัญมณีและเครื่องประดับไทย" (อัญมณีสาร (เมษายน 2535) : หน้า 13) อันสะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงของปัญหาที่ผ่านมาว่า ก่อให้เกิดผลกระทบกับภาพพจน์ของพ่อค้าอัญมณีไทยที่ค่อนข้างชัดเจน

สมาคมผู้ค้าผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำและอาหารแช่เยือกแข็งไทย

สมาคมผู้ค้าผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำและอาหารแช่เยือกแข็งไทย ก่อตั้งขึ้นปี พ.ศ. 2514 เป็นการรวมตัวของผู้ประกอบการห้องเย็น และส่งออกสินค้าอาหารทะเลแช่แข็ง เช่น กุ้งแช่เย็น

ปลาหมึก ชนิดต่างๆ ปลาสดแช่เย็น ปลาป่น กุ้งแห้ง หอย และปลาตากแห้ง เป็นต้น ตลาดการค้าที่สำคัญ ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา รองลงมา คือ ประเทศในยุโรป ปัญหาทางการค้าที่ประสบอยู่ก็คือ การขาดแคลนวัตถุดิบประเภทสัตว์น้ำต่าง ๆ ซึ่งสมาคมจำเป็นต้องขอความร่วมมือจากรัฐบาลให้ช่วยแก้ไขปัญหาด้วยการออกนโยบายส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อการส่งออกให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ นอกจากนี้ปัญหาเรื่องการกีดกันทางการค้าจากตลาดคู่ค้าที่สำคัญ ๆ ก็มีความรุนแรงมาก เช่น การตั้งเงื่อนไขในการตรวจรับสินค้าโดยกำหนดคุณภาพสัตว์น้ำทุกชนิดที่ส่งออกไปจากประเทศไทยด้วยการดมกลืน หรือการที่ญี่ปุ่นกำหนดเงื่อนไขเรื่องการกักสินค้าที่รอการตรวจคุณภาพไว้นานจนเกิดความเสียหายแก่ผู้ส่งออก เป็นต้น

การแก้ปัญหาความเดือดร้อนจากการค้า เป็นสาเหตุสำคัญของการรวมกลุ่มระหว่างผู้ส่งออกสัตว์น้ำ เนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้นมีผลกระทบต่อธุรกิจรุนแรงกว่าสินค้าชนิดอื่น เพราะอาหารทะเลนั้นมีระยะการเก็บและการส่งออกที่สั้น สมมติว่า สินค้าของเราไม่ผ่านการตรวจคุณภาพของประเทศที่เราส่งไปขาย แล้วกักสินค้าของเราไว้เป็นเดือน ผู้ส่งออก ก็จะเสียหายมาก ปัญหานี้เป็นเรื่องใหญ่ที่สุดที่สมาคมต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางแก้ไขความเดือดร้อนให้แก่สมาชิก (สัมภาษณ์ นางธนัชฐา บุญญนันท์, ผู้จัดการสมาคมผู้ค้าผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ และอาหารแช่เยือกแข็งไทย, 26 กุมภาพันธ์ 2539)

สมาคมผู้ค้าผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำฯ เริ่มก่อตั้งจากสมาชิกผู้ประกอบการหอยเยนเพียง 10 บริษัท นำโดย นายไพโรจน์ ไชยพร เจ้าของกิจการบริษัทไทยเสรี หอยเยน จำกัด ซึ่งเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ในธุรกิจอุตสาหกรรมอาหารทะเลแช่แข็ง เมื่อแรกก่อตั้งนั้นสมาคมใช้ชื่อว่า "สมาคมผู้ค้าสัตว์น้ำไทย" ต่อมาเมื่อปี 2531 สมาคมเห็นว่า ควรที่จะขยายบทบาทการค้าให้กว้างขวางขึ้นโดยครอบคลุมไปถึงการนำเข้าและส่งออกอาหารแช่เยือกแข็งประเภทอื่นๆ เช่น สหรัยทะเล และผลิตภัณฑ์อาหารทะเลต่างๆ ที่ไม่ใช่สัตว์น้ำ จึงได้เปลี่ยนชื่อสมาคมฯ ใหม่ให้ครอบคลุมธุรกิจสินค้าอื่นๆ ด้วย ปัจจุบันสมาคมฯ มีสมาชิกทั้งสิ้น 131 ราย แบ่งเป็นสมาชิกสำคัญประมาณ 90 ราย และสมาชิกสมทบอีก 41 ราย

จุดที่เป็นข้อสังเกต คือ มีสมาชิกของสมาคมลาออกเป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกับสมาคมก็มีการรับสมาชิกใหม่เป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน เช่น ในปี 2535 สมาชิกลาออกจากสมาคมจำนวนถึง 12 ราย โดยสมาคมได้รับสมาชิกใหม่ถึง 11 รายด้วย จากการสอบถามผู้บริหารสมาคมได้ทราบว่า สมาชิกที่ลาออกเป็นสมาชิกที่เลิกกิจการไป สาเหตุของการล้มเลิกกิจการมีอยู่คล้ายๆ กัน คือ การค้าอาหารทะเลเป็นเรื่องที่ยาก เพราะสินค้าเฉพาะที่เน้นคุณภาพมาตรฐานสูง แต่ละประเภทที่ได้เข้าจะมีกฎระเบียบและมาตรการคุณภาพที่เข้มงวด โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา มีการขึ้นบัญชีดำ (blacklist) ประเทศที่ส่งสินค้าอาหารทะเลไปยังสหรัฐฯ แล้วไม่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพบ่อยครั้ง ประเทศไทยเองเคยถูกสหรัฐฯ ขึ้นบัญชีดำ การส่งเข้ากุ้งสดแช่แข็งในปี 2528 โดยสหรัฐฯ ได้กักสินค้าทุกเที่ยวของไทยเป็นเวลานานจนกระทั่งผู้นำเข้าสินค้า

ค่ากุ้งสดแช่แข็งเล็กส่งสินค้าจากประเทศไทย เพราะต้องขอตรวจสอบคุณภาพจากทางการ สหรัฐฯ ซึ่งล่าช้ามาก กรณีดังกล่าวก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ประกอบการส่งออกของไทยเป็นอย่างมาก สมาคมฯ ในฐานะองค์กรที่มีหน้าที่ดูแลรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกจึงได้ดำเนินการติดต่อร้องเรียนต่อกรมการต่างประเทศ และที่ปรึกษาการพาณิชย์ประจำสถานทูตไทยในวอชิงตันให้ช่วยเหลือประสบความสำเร็จ ในที่สุดสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาของสหรัฐฯ ให้ออกประกาศยกเลิกการขึ้นบัญชีดำ สินค้าจากประเทศไทยของผู้ประกอบการส่งออกซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมรวม 11 ราย

ผลิตภัณฑ์อาหารทะเลเป็นสินค้าที่ต้องควบคุมและตรวจสอบคุณภาพ โดยเฉพาะความปลอดภัยในเรื่องเชื้อโรคและสารปนเปื้อนต่างๆ ซึ่งแต่ละประเทศที่นำเข้าเคร่งครัดในเรื่องนี้มาก ปัจจุบันสมาคมฯ ต้องอาศัยกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เป็นผู้ออกใบรับรองคุณภาพสินค้า ที่เรียกกันสั้นๆ ในหมู่ผู้ค้าสัตว์น้ำด้วยกันว่า Form A (Form A ย่อมาจาก Analysis and Health Certificate คือ ใบรับรองสินค้าที่ผ่านการตรวจสอบจาก กรมวิทยาศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข แล้ว) เนื่องจากสมาคมยังไม่สามารถสร้างห้องทดลอง (lab) ของตนเองได้อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องที่ยุ่งยากเหมือนกัน ถ้าหากจะเปิดห้องทดลองของเอกชนขึ้นมา เพราะทางประเทศผู้นำเข้าจะต้องให้คำรับรองด้วยว่าห้องทดลองที่ดำเนินการตรวจสอบสินค้านั้นดำเนินการได้มาตรฐานจริงๆ เช่น ญี่ปุ่น จะมี Japan Marine Products Importer Association เป็นผู้ให้คำรับรอง lab ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบสินค้าของทุกประเทศที่ส่งออกอาหารทะเลแช่แข็งไปยังญี่ปุ่น กรณีของไทยเราใช้ Lab ของทางราชการ จึงไม่มีปัญหาในเรื่องมาตรฐานของ Lab มากนัก (สัมภาษณ์ นางธนัชชา บุญญนันท์, ผู้จัดการสมาคมผู้ค้าผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำและและอาหารแช่เยือกแข็งไทย, 26 กุมภาพันธ์ 2539)

กรณีปัญหาด้านคุณภาพของสินค้าอาหารทะเลแช่แข็งไม่ได้เกิดจากการเข้มงวดของประเทศผู้นำเข้าเพียงด้านเดียว ในอีกด้านหนึ่งผู้ส่งออกของไทยเองบางรายก็ก่อปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ส่งออกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของสมาคมฯ กรมการค้าต่างประเทศได้เคยแจ้งให้สมาคมฯ ดำเนินการลงโทษผู้ส่งออกหลายรายที่ลักลอบส่งสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐานเข้าไป โดยปนไปกับสินค้าที่มีใบรับรองและเมื่อบางประเทศผู้นำเข้าตรวจพบจะแจ้งมายังกรมการค้าต่างประเทศของไทยและสมาคมฯ เพื่อให้ดำเนินการ แต่เนื่องจากผู้ส่งออกที่กระทำผิดบางรายไม่ได้เป็นสมาชิกของสมาคม ทางสมาคมจึงไม่มีอำนาจไปลงโทษหรือดำเนินการอย่างไรได้ การก่อปัญหาในลักษณะดังกล่าวนับเป็นผลเสียต่ออุตสาหกรรมอาหารทะเลแช่แข็งโดยส่วนรวมด้วย แก่ปัญหาที่สมาคมฯ ใช้อยู่ก็คือ การแจ้งไปยังประเทศผู้นำเข้าให้สั่งสินค้าจากผู้ประกอบการที่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ ก็จะช่วยลดปัญหาดังกล่าวให้น้อยลงได้ เพราะสมาคมฯ จะเป็นผู้ควบคุมข้อปฏิบัติในเรื่องคุณภาพสินค้าให้อีกชั้นหนึ่ง

สมาคมการค้ามันสำปะหลังไทย

มันสำปะหลังเป็นสินค้าเกษตรที่อยู่ในความดูแลของรัฐบาลในเรื่องคุณภาพและโควตาการส่งออก ซึ่งต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อตกลงที่ประเทศไทยทำไว้กับประเทศกลุ่มประชาคมยุโรป หรือ EC ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา ซึ่งก่อนหน้านี้ไทยสามารถส่งออกมันสำปะหลังไปขายในตลาดโลกได้โดยเสรี การถูกจำกัดโควตาการส่งออกจากประเทศ EC จึงทำให้ผู้ส่งออกมันสำปะหลังต้องขนขวายหาตลาดในประเทศนอกประชาคมเพื่อมาทดแทน เพราะในสัญญาข้อตกลงที่ทำไว้แต่ละแห่งในวงจรระยะ 4 ปี EC จะเป็นผู้กำหนดปริมาณการส่งออกมันสำปะหลังรวมมาให้ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบร่วมกันก็จะทำสัญญาข้อตกลงระหว่างกัน โดยรัฐบาลจะนำโควตารวมตลอด 4 ปี ดังกล่าวมาจัดสรรให้แก่ผู้ส่งออกต่างๆ ในแต่ละปี โดยมีการตรวจสอบสต็อกมันสำปะหลังของโรงงานต่างๆ ที่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ แล้วจัดให้ตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นจากปริมาณที่ผู้ส่งออกได้รับซื้อหัวมันสดมาเก็บสต็อกไว้

กรณีปัญหาด้านคุณภาพของสินค้าอาหารทะเลแช่แข็งไม่ได้เกิดจากการเข้มงวดของประเทศผู้นำเข้าเพียงด้านเดียว ในอีกด้านหนึ่งผู้ส่งออกของไทยเอง บางรายก็ก่อปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ส่งออกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของสมาคมฯ กรมการค้าต่างประเทศได้เคยแจ้งให้สมาคมฯ ดำเนินการลงโทษผู้ส่งออกหลายรายที่ลักลอบส่งสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐานเข้าไป โดยปนไปกับสินค้าที่มีใบรับรองและเมื่อบางประเทศผู้นำเข้าตรวจพบจะแจ้งมายังกรมการค้าต่างประเทศของไทยและสมาคมฯ เพื่อให้ดำเนินการ แต่เนื่องจากผู้ส่งออกที่กระทำผิดบางรายไม่ได้เป็นสมาชิกของสมาคมฯ ทางสมาคมจึงไม่มีอำนาจไปลงโทษหรือดำเนินการอย่างไรได้ การก่อบัญหาในลักษณะดังกล่าวนับเป็นผลเสียต่ออุตสาหกรรมอาหารทะเลแช่แข็งโดยส่วนรวมด้วย แกไขปัญหาที่สมาคมฯ ใช้อยู่ก็คือ การแจ้งไปยังประเทศผู้นำเข้าให้ส่งสินค้าจากผู้ประกอบการที่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ ก็จะช่วยลดปัญหาดังกล่าวให้น้อยลงได้ เพราะยามจะเป็นผู้ควบคุมข้อปฏิบัติในเรื่องคุณภาพสินค้าให้อีกชั้นหนึ่ง

มันสำปะหลังเป็นสินค้าเกษตรที่อยู่ในความดูแลของรัฐบาลในเรื่องคุณภาพและโควตาการส่งออก ซึ่งต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อตกลงที่ประเทศไทยทำไว้กับประเทศกลุ่มประชาคมยุโรป หรือ EC ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 เป็นต้นมา ซึ่งก่อนหน้านี้ไทยสามารถส่งออกมันสำปะหลังไปขายในตลาดโลกได้โดยเสรี การถูกจำกัดโควตาการส่งออกจากประเทศ EC จึงทำให้ผู้ส่งออกมันสำปะหลังต้องขนขวายหาตลาดในประเทศนอกประชาคมเพื่อมาทดแทน เพราะในสัญญาข้อตกลงที่ทำไว้แต่ละแห่งในวงจรระยะ 4 ปี EC จะเป็นผู้กำหนดปริมาณการส่งออกมันสำปะหลังรวมมาให้ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบร่วมกันก็จะทำสัญญาข้อตกลงระหว่างกัน โดยรัฐบาลจะนำโควตารวมตลอด 4 ปี ดังกล่าวมาจัดสรรให้แก่ผู้ส่งออกต่างๆ ในแต่ละปี โดยมีการตรวจสอบสต็อกมันสำปะหลังของโรงงานต่างๆ ที่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ แล้วจัดให้ตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นจากปริมาณที่ผู้ส่งออกได้รับซื้อหัวมันสดมาเก็บสต็อกไว้ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้จัดระบบการให้โควตาพิเศษที่เรียก

กันว่าโควต้าโบนัส (โควต้า โบนัส คือ มาตรการจูงใจของกระทรวงพาณิชย์ที่กำหนดให้ผู้ส่งออกที่สามารถส่งออกมันสำปะหลังไปนอกประชาคมยุโรป 1 ส่วน สามารถส่งออกไปยังประชาคมได้ 1 ส่วน (หรือบางปี 1.3 ส่วน) โดยไม่ต้องสต็อกสินค้าส่วนที่ส่งออกไปยังประชาคม) ให้แก่ผู้ส่งออกในกรณีที่ผู้ส่งออกสามารถช่วยระบายผลผลิตมันสำปะหลังออกไปยังตลาดต่างประเทศ อันเป็นการช่วยรักษาเสถียรภาพด้านราคา รับซื้อหัวมันสดจากเกษตรกรผู้ปลูกซึ่งเป็นนโยบายการช่วยเหลือเกษตรกรทางอ้อมทางหนึ่ง

ลักษณะทางการค้ามันสำปะหลังดูไปแล้วจึงค่อนข้างราบรื่นกว่าสินค้าอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ เพราะหากไทยตกลงกันได้เรื่องปริมาณโควต้ากับประเทศในกลุ่ม EC ผู้ส่งออกก็จะมีตลาดรับซื้อมันสำปะหลังที่แน่นอนไปตลอดอายุสัญญา ตัวอย่าง เช่น การเจรจาเพื่อทำความตกลงเรื่องโควต้าการส่งออกระหว่างไทยกับประเทศ EC สำหรับปริมาณการส่งออกไปยังประเทศ EC ในช่วงปี 2530-2534 ไทยได้โควต้ารวมตลอดอายุสัญญาไม่เกิน 21 ล้านตัน ซึ่งก็หมายความว่า ในแต่ละปีประเทศไทยจะต้องส่งออกไปยังตลาด EC โดยเฉลี่ยไม่เกิน 5.25 ล้านตันต่อปี Year Book 1985 (Bangkok : Amarin Press, 1985 : 14) เป็นต้น ปัจจุบันปริมาณการส่งออกไปยังตลาด EC นั้น คิดเป็นร้อยละ 70 ของการส่งออกทั้งหมดที่เหลือเป็นการส่งไปขายยังประเทศนอกประชาคม ดังนั้น การส่งออกมันสำปะหลังจึงไม่ค่อยมีปัญหาด้านการค้าระหว่างประเทศมากนัก เพราะตลาดส่วนใหญ่ในตลาดประจำ คือ EC ดังกล่าวแล้ว

การที่ผู้ส่งออกมีตลาดที่แน่นอน มีผลเสียเหมือนกัน คือ ทำให้ผู้ส่งออกไม่ชวนชวนหาตลาดใหม่ ๆ นอกจากประชาคม รัฐบาลจึงต้องกำหนดระบบโควต้าโบนัสขึ้นมาเพื่อกระตุ้นให้ผู้ส่งออกช่วยกันแสวงหาตลาดนอกประชาคมให้มากขึ้น เพราะผลผลิตมันสำปะหลังบางปีล้นตลาด หากได้โควต้าจาก EC น้อยอีกจะทำให้ราคามันตกต่ำ ซึ่งกระทบถึงเกษตรกรด้วย (สัมภาษณ์นายสันติภาพ รัชชบารุง, ผู้จัดการสมาคมการค้ามันสำปะหลังไทย, 24-กุมภาพันธ์ 2539) มีประเด็นที่น่าคิดว่า ถ้าหากไทยไม่มีข้อตกลงกับ EC เรื่องโควต้าจะมีผลให้การค้ามันสำปะหลังประสบกับปัญหาอย่างไร เพราะตลาดประชาคมยุโรปเป็นตลาดรับซื้อมันรายใหญ่ของไทย

อันที่จริงประเด็นนี้ มีการถกเถียงกันมากเหมือนกัน นักวิชาการส่วนใหญ่ไม่ค่อยเห็นด้วย ที่จะให้มีการต่ออายุสัญญาข้อตกลงเรื่องโควต้ากับ EC เพราะเป็นการทำให้ไทยไปพึ่งพาตลาด EC มากเกินไป ซึ่งมีผลกระทบต่อการผลิตภายในประเทศค่อนข้างมาก ปีใดที่เราได้โควต้าจาก EC น้อย ผู้ส่งออกและเกษตรกรก็จะได้รับผลกระทบเป็นลูกโซ่ แต่เรื่องนี้ก็แล้วแต่ นโยบายรัฐบาลจะตัดสินใจอย่างไร (สัมภาษณ์ นายสันติภาพ รัชชบารุง, 24 กุมภาพันธ์ 2539)

ในด้านพัฒนาการของสมาคม เนื่องจากสมาคมการค้ามันสำปะหลังก่อตั้งนานแล้ว กล่าวคือ เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2506 มีสมาชิกเริ่มแรกเพียง 27 ราย ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น 181 ราย

สมาคมจึงได้รับความเชื่อถือให้เป็นองค์กรตัวแทน ผู้ค้ามันสำปะหลังโดยชอบธรรม การดำเนินงานเรื่องโควต้าและการตรวจสต็อกมันสำปะหลัง จะมีผู้แทนของสมาคมเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วยทุกครั้ง คุณธรรมสำคัญที่ถือเป็นหน้าที่ของสมาคมอีกประการหนึ่งก็คือ การควบคุมดูแลผู้ประกอบการที่เป็นสมาชิกให้ทำการค้าโดยสุจริต คือ ไม่ปลอมปนสินค้า ไม่แจ้งสต็อกหลวม สต็อกหลวมคือตัวเลขการรับซื้อหัวมันจากเกษตรกรที่โรงงานผลิตมันสำปะหลังจะทำการสต็อกไว้ เพื่อแจ้งให้ทางราชการใช้เป็นข้อมูลประกอบการจัดสรรโควต้าประเทศประชาคม ที่ผ่านมามีตัวเลขดังกล่าวสูงเกินความเป็นจริง จึงแสดงว่า มีปริมาณส่วนหนึ่งที่โรงงานไม่ได้มีการซื้อเพื่อสต็อกไว้ตรงตามตัวเลขที่แจ้ง) ซึ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่ทาบทการค้าที่กระทบกับภาพพจน์ของวงการมันสำปะหลังทั้งหมดของประเทศ

การค้ามันสำปะหลังนั้นเป็นการค้าต่างประเทศอย่างเต็มรูป เพราะผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังเกือบทั้งหมด เช่น มันเส้น มันอัดเม็ด และแป้งมัน จะถูกส่งเพื่อป้อนตลาด EC เป็นหลัก และตลาดนอกประชาคมที่เหลือเพียงส่วนน้อยก็จะเป็นการใช้ในอุตสาหกรรมภายในประเทศ และการที่ค้ามันสำปะหลังต้องมีกระบวนการแน่นอนเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติเรื่องการส่งออก ซึ่งทางราชการกำหนดจึงมีส่วนทำให้สมาคมการค้ามันสำปะหลังเป็นกลไกที่จำเป็นในการดำเนินงานเรื่องต่างๆ ร่วมกับรัฐบาล

เราเป็นหน่วยงานที่คอยให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามนโยบายหรือระเบียบต่างๆ ของกระทรวงพาณิชย์ ทางราชการก็ให้ความสำคัญกับสมาคมมากเวลาจะดำเนินการเรื่องใดๆ ที่กระทบกับการค้ามันสำปะหลัง ก็มักจะมีหนังสือเชิญผู้แทนสมาคมไปร่วมแสดงความเห็นด้วยทุกครั้ง ที่ผ่านมาก็ดำเนินงานได้เรียบร้อยดี (สัมภาษณ์ นายสันติภาพ รัชษ์บำรุง, ผู้จัดการสมาคมการค้ามันสำปะหลังไทย, 24 กุมภาพันธ์ 2539)

สมาคมผู้ส่งออกต่างประเทศ

ข้าวเป็นสินค้าเกษตรที่ไทยส่งออกไปขายในตลาดโลกได้สูงที่สุด รัฐบาลประกาศให้ข้าวเป็นสินค้าที่มีการควบคุม โดยรัฐบาลได้เข้ามามีส่วนกำหนด แทรกชั้นตอนการค้า ราคาและปริมาณการผลิต ฯลฯ เนื่องจากการค้าข้าวมีลักษณะแขวนไปตามสภาวะการผลิตทั้งของโลกและของไทยอยู่ตลอดเวลา การค้าข้าว ประเทศจึงกระทำใน 2 ลักษณะ (อัมมาร์, 2533) คือ

1. การขายข้าวให้เอกชนผู้ซื้อในต่างประเทศ

วิธีนี้จะเป็นการติดต่อซื้อขายโดยผ่านบริษัทนายหน้า (broker) หรือบริษัทค้าข้าวระหว่างประเทศ (international trader) โดยบริษัทเหล่านี้จะเป็นผู้ติดต่อมายังผู้ส่งออกไทยหลายๆ รายพร้อมกัน และเสนอเงื่อนไขให้ผู้ส่งออกไทยเสนอราคา การติดต่อกระทำโดยใช้มาใช้

โทรพิมพ์ (telex) หรือโทรสาร (facsimile) เพื่อตกลงเงื่อนไขต่าง ๆ หลังจากนั้นผู้ซื้อจะเลือกผู้ที่ส่งออกที่เสนอ ราคาต่ำสุดนายหน้า (broker) ก็จะได้รับค่าตอบแทนเป็นค่านายหน้า ซึ่งจ่ายโดยเอกชนผู้ซื้อ

2. การขายข้าวให้รัฐบาลต่างประเทศ

การขายข้าวในลักษณะนี้ อาจกระทำได้ 2 วิธี คือ วิธีแรกขายผ่านบริษัทนายหน้าในต่างประเทศ หรือบริษัทค้าข้าวระหว่างประเทศ และวิธีที่สอง คือ ขายโดยตรงกับรัฐบาลของประเทศผู้ซื้อโดยใช้การประมูลตามที่ผู้ซื้อกำหนด

3. การขายข้าวให้แก่รัฐบาลต่างประเทศ โดยผู้ส่งออกเอกชนเป็นผู้จัดหาข้าวส่งให้ในนามรัฐบาลไทย

วิธีนี้กรมการค้าต่างประเทศจะเป็นผู้เจรจาทำสัญญาขายข้าวให้แก่รัฐบาลประเทศต่าง ๆ ในการส่งข้าวออก ส่วนหนึ่งอาจส่งผ่านหน่วยงานของรัฐบาล เช่น องค์การคลังสินค้า องค์การตลาดเพื่อการเกษตร บริษัทข้าวไทย จำกัด หรือชุมนุมสหกรณ์เพื่อการเกษตรกรรมแห่งประเทศไทย และข้าวอีกส่วนหนึ่งประมาณร้อยละ 80 จะจัดส่งโดยบริษัทเอกชน ข้าวในส่วนนี้รัฐบาลจะซื้อจากเอกชนโดยใช้วิธีจัดสรรโควตาให้แก่บริษัทผู้ส่งออก ด้วยการพิจารณาจากปริมาณข้าวที่ผู้ส่งออกแต่ละรายเคยส่งให้รัฐบาล และบางครั้งให้สต็อกข้าวมาพิจารณาด้วย ข้าวในส่วนที่ใช้วิธีการจัดสรรโควตาให้แก่ผู้ส่งออกนี้เองที่สมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับ กล่าวคือ สมาคมมีหน้าที่ช่วยเหลือรัฐบาลในการพิจารณาจัดสรรโควตาให้แก่ผู้ส่งออก ซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมให้เป็นไปอย่างยุติธรรมและเป็นไปตามระเบียบที่กำหนดไว้การค้าข้าวต่างประเทศมีกระบวนการที่กำหนดโดยทางราชการอย่างรัดกุมเพราะสินค้าข้าวนั้น ไม่เหมือนกับสินค้าประเภทอื่น โดยมีตลาดประจำที่ทำการค้าขายมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่รุ่นพ่อจนถึงรุ่นลูก เพราะฉะนั้นการคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่ดีและการไว้นื้อเชื่อใจกันระหว่างผู้ซื้อกันระหว่างผู้ซื้อกับผู้ส่งออกต่างประเทศ)

ในส่วนของสมาคมฯ มีหน้าที่หลัก คือ การดำเนินงานควบคุมสมาชิกให้ทำการค้าให้เป็นไปตามระเบียบการส่งออกข้าวต่างประเทศของกระทรวงพาณิชย์ และการควบคุมในแง่ของการรักษาคุณภาพมาตรฐานของสินค้าข้าว ไม่ให้เกิดการเสื่อมเสียชื่อเสียงของผู้ค้าข้าวโดยส่วนรวม สินค้าเกษตรเกือบทุกชนิดมักมีปัญหาเรื่องการปลอมปน และการส่งเสริมสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐานไปให้ผู้ซื้อ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อวงการค้าข้าวโดยส่วนรวมเป็นอย่างมาก ที่ผ่านมามาสมาคมผู้ส่งข้าวออกบางประเทศก็เคยดำเนินการลงโทษสมาชิกที่ทำเรื่องเสื่อมเสียดังกล่าวหลายราย โดยขอให้ทางราชการพิจารณายกเลิกใบอนุญาตการส่งออกข้าวแก่บริษัทเหล่านั้น เป็นต้น

สมาคมฯ ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก เพราะนี่เป็นเหตุผลหนึ่งในการรวมตัวกันก็เพื่อรักษามาตรฐานการค้าข้าวให้เป็นที่ยอมรับ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นผู้ค้าข้าว

รายใหม่ จริงๆ แล้วการค้าข้าวไม่ใช่ใครจะมาค้าได้แล้วแล้วทำได้เลย มันต้องใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์กับตลาดรับซื้อให้เกิดความไว้วางใจกันเสียก่อน (สัมภาษณ์ นายสมบุญ ไผทจันทร์, ผู้จัดการสมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ, 10 กุมภาพันธ์ 2539)

การค้าข้าวกับผู้ซื้อในบางประเทศ เช่น ฮองกง จะมีการสร้างความสัมพันธ์และความเชื่อถือด้วยการออก "ตราประจำสินค้า" เช่น ตราгимหงส์ กิมโหวเอี้ย ตราอั้งเก็กฮวย เป็นต้น ตราสินค้าที่ประทับที่กระสอบข้าวจะเป็นเครื่องประกันคุณภาพข้าว โดยเฉพาะจะใช้กับการขายข้าวชนิดคุณภาพดีเลิศ เช่น ข้าวหอมร้อยเปอร์เซ็นต์ ข้าวหอมเอวันเลิศพิเศษ เป็นต้น

บทบาทการควบคุมสมาชิกของสมาคมยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของการกำหนดราคาข้าวเพื่อไม่ให้มีการขายตัดราคากันในระหว่างผู้ค้าข้าวที่เป็นสมาชิกด้วยกันด้วย โดยสมาคมฯ จะจัดการประชุมกลุ่มผู้ค้าข้าวในตลาดต่างๆ เพื่อจัดทำราคาข้าว ทุกวันพุธประจำสัปดาห์แล้วจัดทำเป็นใบแจ้งราคาไปยังสมาชิก ใบแจ้งราคาข้าวไปยังสมาชิก สมาคมจะกำหนดข้อห้ามไม่ให้ขายในราคาที่ต่ำกว่าที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ ยังกำหนดน้ำหนักการบรรจุ และส่วนที่จะลดราคาให้แก่ผู้ซื้อได้ไม่เกินเท่าใด รวมทั้งจัดวางค่าประกันภัย ค่าระวางเรือ ฯลฯ

ในด้านการก่อตั้งสมาคม สมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ เป็นสมาคมการค้าเก่าแก่อีกแห่งหนึ่ง และเท่าที่สำรวจจากเอกสารการจดทะเบียนของกรมการภายใน เข้าใจว่าจะเป็นสมาคมการค้าที่ก่อตั้งขึ้นเป็นสมาคมแรกด้วย กล่าวคือสมาคมนี้พัฒนามาจากสมาคมผู้ค้าข้าว ซึ่งเป็นการรวมตัวของเจ้าของโกดังข้าวในกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2462 ต่อมาจึงมีการตั้งสมาคมโรงสีข้าวขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เป็นการรวมกลุ่มเจ้าของโรงสี ซึ่งตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพฯ แต่ไม่ได้ทำการส่งออก เมื่อมีประกาศใช้พระราชบัญญัติสมาคมการค้า พ.ศ. 2509 สมาคมผู้ค้าข้าวจึงจดทะเบียนตามกฎหมายดังกล่าวในปีเดียวกัน จนถึงปี 2517 จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นสมาคมผู้ส่งออกต่างประเทศ เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของสมาคม ปัจจุบันสมาคมสมาชิกเป็นผู้ส่งออกข้าวจำนวนทั้งสิ้น 119 ราย

โดยสรุป จากการศึกษาพบว่าลักษณะการก่อตั้งและการดำเนินงานของสมาคมการค้าแต่ละแห่ง ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ทางการค้าและการส่งออกของสินค้าแต่ละชนิดอย่างใกล้ชิด สมาคมมีวัตถุประสงค์คล้ายกันหมด ก็คือ การมีหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้ประกอบการส่งออกในการติดต่อกับรัฐบาลและการแก้ไขปัญหาอุปสรรคทางการค้า อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่มองเห็นได้ ก็คือ ลักษณะของสินค้าอุตสาหกรรมนั้นไม่ได้เป็นสินค้าควบคุมมาตรฐานเหมือนสินค้าเกษตร ทำให้รัฐบาลไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการแทรกแซง จำกัดเงื่อนไขหรือกำหนดกระบวนการต่างๆ มากนัก สมาคมการค้าอุตสาหกรรมจึงมีบทบาทการดำเนินงานค่อนข้างจะเป็นอิสระมากกว่าสมาคมที่เกี่ยวกับสินค้าเกษตร จะเห็นได้ว่า สมาคมการค้ามันสำปะหลังก็ดี สมาคมผู้ส่ง

ออกข่าวฯ กิติ มีลักษณะเป็นกลไกของรัฐบาลกลายๆ ในการดำเนินนโยบายบทบาทของสมาคมเหล่านี้จึงเป็นผู้ตามมากกว่าเป็นผู้นำในทางการค้า

นอกจากนี้ จากการดูลักษณะการจัดตั้งสมาคมการค้าต่างๆ ยังทำให้มองเห็นว่า ผู้ประกอบธุรกิจการค้ายังคงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการรักษาผลประโยชน์ทางการค้า เพราะการตั้ง "กลุ่ม" น่าจะเป็นวิธีการที่สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดจะเห็นว่า เมื่อใดก็ตามที่กลุ่มเดิมที่มีอยู่ ไม่อาจดำเนินงานได้ดีก็จะมีการแยกออกมาจัดตั้งกลุ่มใหม่ หรือแสวงหาวิธีที่จะรวมตัวกันเป็นองค์กรในรูปแบบอื่นๆ ที่จะทำให้การต่อรองรักษาผลประโยชน์เป็นไปอย่างคล่องตัวและเกิดเอกภาพมากขึ้น ดังเช่น กรณีกลุ่มผู้ส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปแยกมาตั้งสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม หรือการจัดตั้งสหพันธ์สิ่งทอแห่งประเทศไทย เป็นต้น

สมาคมลูกจ้าง

สหภาพแรงงานในประเทศไทย ได้มีการก่อตัวขึ้นตาม พรบ. แรงงาน พ.ศ. 2499 ที่เป็นกฎหมายแรงงานฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดฉบับหนึ่ง เพราะได้รวมบทบัญญัติว่าด้วย การคุ้มครองแรงงานและการแรงงานสัมพันธ์เข้าไว้ด้วยกันได้ถูกล้มเลิกไป จากการปฏิวัติเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2511 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้ประกาศเลิกใช้ พ.ร.บ. แรงงานฉบับนี้ เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2511 โดยประกาศระงับการปฏิบัติ ฉบับที่ 19 เหตุผลในการยกเลิกที่ย่อยๆ ดังนี้

พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499 มีบทบัญญัติไม่เหมาะสม เปิดช่องให้ใช้เป็นเครื่องมือยุยงส่งเสริมให้เกิดความริ้วฉานระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ทำลายความเข้าใจและการประนีประนอมระหว่างกัน ทั้งเป็นโอกาสให้ตัวแทนคอมมิวนิสต์อาศัยบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ เป็นเครื่องมือยุยงส่งเสริมลูกจ้างในทางมิชอบ อันเป็นกลวิธีทางวัตถุประสงค์ตามแผนการ ทั้งนี้ทำให้เกิดความระส่ำระสายในทางการประกอบอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม เป็นภัยร้ายแรงแก่การดำเนินงานเศรษฐกิจ เสรีภาพ เจริญรุ่งเรืองของประเทศ ถ้าปรากฏตามข้อเท็จจริงที่ได้เกิดขึ้นแล้ว (หมายเหตุ ข้อเท็จจริงก็คือในระบอบนั้น ได้มีการนัดหยุดงานเป็นจำนวนมาก และมีการใช้กำลังด้วย ส่วนเรื่องการคุ้มครองแรงงานนั้น ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยออกมาใช้บังคับแทน)

ครั้นปี พ.ศ. 2511 ประเทศไทย ได้มีรัฐธรรมนูญใช้ มีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองและพระราชบัญญัติเลือกตั้งใช้แล้ว รัฐจึงขอให้กระทรวงมหาดไทยนำเรื่อง กฎหมายแรงงานมาพิจารณา โดยให้นำเอาประกาศคณะปฏิวัติเก่าๆ และประกาศกระทรวงมหาดไทยเก่าๆ เกี่ยวกับเรื่องแรงงานมาพิจารณาร่างเป็นกฎหมายขึ้น และให้รวมเรื่องสหภาพแรงงาน และแรงงานสัมพันธ์เข้าไว้ด้วย แต่เรื่องสหภาพแรงงานนั้นได้เปลี่ยนชื่อเรื่องใหม่ว่า "สมาคมลูกจ้าง" เพื่อมิให้

ประวัติศาสตร์ข้าราชการ ในขณะที่กฎหมายกำลังจะเข้าสู่ สภาพผู้แทนราษฎรในปลายปี พ.ศ. 2514 ก็ได้เกิดการปฏิวัติขึ้นโดย จอมพล ถนอม กิตติขจร ร่างกฎหมายจึงถูกระงับไว้เพราะได้มีรัฐสภา จนกระทั่งกลางเดือน มีนาคม 2515 จึงได้มีการประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103 ออกมา กำหนดการคุ้มครองแรงงานและการแรงงานสัมพันธ์ไว้อย่างกว้างๆ และต่อมาได้มีการประกาศกระทรวงมหาดไทย ฉบับวันที่ 10 เมษายน 2515 ซึ่งเป็นกฎหมายแรงงานฉบับล่าสุด ซึ่งกำหนดเรื่องการคุ้มครองแรงงาน เรื่องอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ เรื่องคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน และเรื่องแรงงานสัมพันธ์

ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103/2515 ดังกล่าวนี้มีผู้ให้ความเห็นว่า โดยสภาพแล้วไม่แตกต่างกัน สหภาพแรงงาน เพียงแต่รัฐบาลต้องการเปลี่ยนชื่อเรื่องใหม่ เพื่อป้องกันประวัติศาสตร์ข้าราชการเนื่องจากเดิมนั้น สหภาพแรงงานของไทยมีแต่ความวุ่นวายมาตลอด และตามเจตนารมณ์ของคณะปฏิวัติที่แสดงออกมาในเรื่องการให้ความคุ้มครองแรงงานและการแรงงานสัมพันธ์ ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 103 ลงวันที่ 15 มีนาคม 2515 พอจะสรุปเจตนารมณ์ของการให้ตั้งสมาคมลูกจ้างได้ว่า "ปัญหาข้อขัดแย้งในด้านแรงงานแต่ละครั้งนั้น นอกจากจะเป็นการเสียหายต่อประโยชน์ของลูกจ้างและนายจ้างแล้วยังมีข้อเสียหายแก่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ จึงเห็นความจำเป็นที่จะกำหนดมาตรการให้แก่นายจ้างและลูกจ้าง ได้มีการพบปะติดต่อกันนายจ้างกันเป็นประจำเพื่อจะได้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และหาทางที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ตั้งแต่ต้นโดยส่งเสริมให้นายจ้างและลูกจ้างจัดตั้งสมาคมขึ้น เพื่อเป็นตัวแทนที่จะให้มีการติดต่อกันโดยสม่ำเสมอ เพื่อให้สมาคมลูกจ้างและนายจ้างได้ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์เพื่อกิจการของตน และการผลิตของประเทศ

เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของคณะปฏิวัตินี้จะเห็นว่า การที่รัฐบาลสนับสนุนส่งเสริมให้ลูกจ้างจัดตั้งสมาคมขึ้น ก็เพื่อเป็นการสะดวกแก่การที่จะวางตลาดควบคุม หรือเพื่อจะสนับสนุนให้ลูกจ้างได้มีสมาคมหรือองค์การอันเป็นที่รวมของลูกจ้าง เพราะที่เป็นอยู่ก่อนนั้นบรรดาลูกจ้างคนงานทั้งหลายไม่มีองค์การที่สมาคมเป็นของตน เนื่องจากกฎหมายไม่ได้อนุญาตไว้ เนื่องจากเป็นช่องทางให้บุคคลที่สามเข้ามาสนับสนุนยุยงหรือแนะนำให้ลูกจ้างเรียกร้องหรือต่อสู้กับนายจ้าง ในทางที่ไม่ชอบได้ และการควบคุมนี้จะลำบากเพราะลูกจ้างได้มีองค์การหรือสมาคม อันชอบด้วยกฎหมายที่จะติดต่อได้ ถ้าปล่อยให้เหตุการณ์เป็นไปในทำนองนี้ต่อไปก็อาจเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้มืองค์การใต้ดินในหมู่ลูกจ้างเกิดขึ้นได้ อันเป็นภัยแก่เศรษฐกิจของชาติ และยากที่จะแก้ไขให้ดีขึ้นได้โดยง่าย การที่เปิดโอกาสให้ตั้งสมาคมลูกจ้าง โดยถูกต้องตามกฎหมาย เป็นการชี้ชวนให้ลูกจ้างที่มีแนวความคิดในการที่จะตั้งสมาคม ได้เปิดเผยตัวเองออกมาโดยชัดแจ้ง รัฐบาลสามารถควบคุม ตรวจสอบได้อย่างใกล้ชิด โดยที่เมื่อได้เห็นหัวหน้าสมาคมลูกจ้างใด ปฏิบัติตนไม่ชอบ หรือสมาคมลูกจ้างใด ดำเนินการในลักษณะที่จะเป็นปฏิปักษ์

ต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองหรือเป็นภัยต่อเศรษฐกิจของชาติ นายทะเบียนก็อาจสั่งเลิกสมาคมลูกจ้างนั้น หรือสั่งให้กรรมการสมาคมบางคน หรือทั้งหมดออกจากตำแหน่งได้

การประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103 ลงวันที่ 16 มีนาคม 2515 ได้วางหลักเกณฑ์ในการให้สิทธิลูกจ้างให้มีโอกาสก่อตั้งสมาคมลูกจ้าง เพื่อทำหน้าที่จัดหาผลประโยชน์เกี่ยวกับการทำงานของลูกจ้าง และส่งเสริมความสัมพันธ์อันมีระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และระหว่างลูกจ้างด้วยกัน กระทรวงมหาดไทยก็ได้ออกประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่องการแรงงานสัมพันธ์ ลงวันที่ 16 เมษายน 2515 กำหนดวิธีการจัดตั้งสมาคมลูกจ้าง ไว้ตามเป้าหมายของประกาศกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นกฎหมายแรงงานที่ใช้อยู่ในระหว่างปี พ.ศ. 2515 - พ.ศ. 2518

สิทธิของลูกจ้าง กฎหมายแรงงานฉบับนี้ให้สิทธิแก่บรรดาลูกจ้างคนงานในการก่อตั้งสมาคมไว้ว่า ลูกจ้างมีสิทธิขอจัดตั้งสมาคมลูกจ้างต่อนายทะเบียนจังหวัด ที่สมาคมนั้นจะตั้งขึ้นแต่ห้ามผู้ใดดำเนินการสมาคมลูกจ้างนั้น ก่อนได้รับอนุญาต และจดทะเบียน การจัดตั้งสมาคมลูกจ้างจะต้องปฏิบัติดังนี้

1. ต้องขออนุญาตจัดตั้ง
2. ต้องจดทะเบียน
3. ห้ามดำเนินการก่อนได้รับอนุญาตและจดทะเบียน

วัตถุประสงค์ของสมาคมลูกจ้าง

1. เพื่อแสวงหาและคุ้มครองประโยชน์เกี่ยวกับสภาพการจ้างสวัสดิภาพในการทำงาน การจัดสวัสดิการ เช่น การขอขึ้นค่าจ้าง การป้องกันอุบัติเหตุ การปฐมพยาบาล
2. เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง และระหว่างลูกจ้างด้วยกัน คือเป็นศูนย์กลางในการที่ลูกจ้างจะได้พบปะกัน

จำนวนและคุณสมบัติของผู้ขอจัดตั้งสมาคมลูกจ้าง

ลูกจ้างที่จะขอจัดตั้งสมาคมลูกจ้างนั้นจะต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่า 10 คน และจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นลูกจ้างติดต่อกันถึงวันขอจัดตั้งสมาคมไม่น้อยกว่า 120 วัน
2. มีสัญชาติไทยตามกฎหมาย
3. เป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะ คือมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ หรือถ้าเป็นผู้ที่ผ่านการสมรสแล้วชายต้องมีอายุเกิน 17 ปี หญิงต้องมีอายุ 15 ปี
4. ต้องไม่เป็นผู้ซึ่งมีเหตุอันควรสงสัยว่า อาจเป็นภัยต่อเศรษฐกิจความมั่นคงของประเทศ หรือต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

5. ไม่เป็นผู้แสดงการฝึกฝนในระบบการปกครองอื่น หรืออาจเป็นประจักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ลูกจ้างในระดับชั้น "บริหาร" จะเข้าร่วมจัดตั้งเป็นสมาชิกในสมาคมลูกจ้าง ซึ่งลูกจ้างอื่นได้จัดตั้งหรือเป็นสมาชิกอยู่ไม่ได้ ที่เรียกว่า "ชั้นบริหาร" นั้นได้แก่ ผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่ายหรือหัวหน้างาน ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ทำการแทนนายจ้าง สำหรับกรณีการจ้าง การลดค่าจ้าง การเลิกจ้าง การให้บำเหน็จ การมอบหมายงานให้ทำ การลงโทษหรือการวินิจฉัยข้อร้องทุกข์ เหตุผลของการอ้างสิทธินี้คือ ทางกรมไม่ต้องการให้พนักงานชั้นบริหารมีอิทธิพลเหนือสมาคมลูกจ้าง ลูกจ้างระดับบริหารนี้ อาจจัดตั้งสมาคมลูกจ้างระดับหัวหน้างาน หรือระดับผู้บังคับบัญชาได้ ถ้ามีปรากฏอยู่ในหลายประเทศ

วิธีการขอจัดตั้งสมาคมลูกจ้าง

ลูกจ้างที่ประสงค์จะขอจัดตั้งสมาคมลูกจ้าง เมื่อรวมกันได้ 10 คนแล้ว ก็ยื่นคำขอต่อนายทะเบียนจังหวัด (กรุงเทพมหานคร อธิบดีแรงงาน จังหวัดอื่น คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด) ในท้องที่ที่สมาคมตั้งขึ้น แบบคำขอจัดตั้งต้องประกอบด้วย

1. รายชื่อ และลายละเอียดของผู้จัดตั้ง
2. ข้อบังคับของสมาคม
3. แผนที่สังเขปแสดงการตั้งสมาคม
4. บัตรประจำตัว หรือสำเนาทะเบียนบ้านของผู้จัดตั้ง
5. รูปถ่ายของผู้จัดตั้ง

การออกใบอนุญาต

เมื่อนายทะเบียนจังหวัดได้รับคำขอจัดตั้งตามแบบแล้ว ก็พิจารณารายละเอียดในข้อบังคับของสมาคม ที่แนบไปกับตำบล ข้อบังคับนั้นจะกล่าวถึงหลักการดำเนินงานได้ อาทิเช่น

1. ชื่อของสมาคมลูกจ้าง
2. วัตถุประสงค์
3. ที่ตั้งสำนักงาน
4. วิธีการรับสมาชิกและค่าบำรุง
5. การดำเนินกิจการของสมาคม

ถ้านายทะเบียนเห็นว่ายังไม่เหมาะสมถูกต้อง ก็อาจสั่งให้ผู้ขอจัดตั้งสมาคมแก้ไขเพิ่มเติมได้ตามสมควร ก่อนที่จะออกใบอนุญาต

นายทะเบียนอาจตั้งสอบสวนประวัติ และความประพฤติของผู้ขอจัดตั้งโดยขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรืออาจสอบถามและวัตถุประสงค์อันแท้จริงของผู้ขอจัดตั้งสมาคมลูกจ้างได้ก่อนที่จะอนุญาต หรือไม่อนุญาต แล้วก็ต้องแจ้งให้ผู้ขอจัดตั้งทราบและจดทะเบียนสมาคม นั้นๆ ให้ด้วย หรือการไม่อนุญาตให้จัดตั้งสมาคม นายทะเบียนก็ต้องรีบแจ้งให้ผู้ยื่นขอจัดตั้งทราบโดยเร็ว แต่ผู้ขอจัดตั้งก็อาจอุทธรณ์คำสั่งไม่อนุญาตนั้นได้ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ภายใน 15 วัน และคำวินิจฉัยของรัฐมนตรีถือเป็นที่สุด

เมื่อได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนสมาคมลูกจ้างแล้ว สมาคมนั้นก็จะมีฐานะเป็นนิติบุคคล สามารถทำนิติกรรมหรือดำเนินกิจการใดๆ กับบุคคลอื่นได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีสิทธิใช้ชื่อสมาคมลูกจ้าง ได้ผู้ขอจัดตั้งทั้งหลายจะทำหน้าที่ คณะกรรมการของสมาคม ไปเป็นการชั่วคราว จนกว่าจะมีการเลือกตั้งขึ้นโดยที่ประชุมใหญ่ และนายทะเบียนจะจดทะเบียน กรรมการนั้นไว้

กล่าวโดยสรุป องค์การของลูกจ้างในอดีตปรากฏในรูปแบบหรือรายได้ชื่อที่เรียกต่างๆ กันไป เช่น สมาคมกรรมกร สหภาพกรรมกร สมาคมลูกจ้างหรือสภาพแรงงาน เป็นต้น

การก่อตั้งเป็นรูปสหภาพแรงงาน มีการต่อรองกับนายจ้าง เพื่อจะดำเนินการเพื่อสร้างสมาคมโลกครั้งที่สอง ในระยะนั้นมีสมาคมสำคัญ สองสมาคมหรือสมาคมสหอาชีพกรรมกรไทย สมาคมกรรมกรไทย หลังจากการปฏิวัติเมื่อปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลได้ยุบสมาคมสหอาชีพกรรมกรไทย เนื่องจากสมาคมนี้ที่พฤติการณ์ที่ไม่เหมาะสมและเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศ ต่อหน้าทำการก่อตั้งสมาคม เสรีแรงงานแห่งประเทศไทยขึ้น ซึ่งทำหน้าที่เป็นคู่แข่งของสมาคมกรรมกรไทย

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติแรงงาน 2499 ซึ่งให้สิทธิคนงานก่อตั้งเป็นสหภาพแรงงาน มีคนงานจดทะเบียนก่อตั้งสหภาพแรงงานขึ้นในเขตกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด รวม 154 สมาคม สหภาพแรงงานที่ตั้งขึ้นเหล่านี้เป็นการรวมตัวของลูกจ้างในกิจการแต่ละแห่ง มีลักษณะเป็นสหภาพแรงงานทั่วไป ซึ่งรับลูกจ้างทุกประเภทเข้าเป็นสมาชิก เช่น สมาคมคนงานบริษัทแสดนดาร์ด แวกค์มออย มีสมาชิกเป็นคนงานทุกระดับและทุกชั้นใน บริษัท แสดนดาร์ด-แวกค์มออย สหภาพเหล่านี้ได้รวมกันก่อตั้งขึ้นเป็นสหพันธ์และที่สหพันธ์ที่สำคัญ 2 สหพันธ์หรือสหพันธ์กรรมกรไทย และสหพันธ์เสรีแรงงานแห่งประเทศไทย

ในระหว่างการประกาศใช้พระราชบัญญัติแรงงานตั้งแต่เดือน มกราคม 2500 จนถึง ตุลาคม 2501 แม้จะมีการจัดตั้งสหภาพแรงงานอันมาก แต่การดำเนินงานยังไม่ก้าวหน้าไปไกล สมาชิกที่ให้ความสนใจในก่อตั้งไม่ได้ให้ความร่วมมือในการเสียค่าบำรุงและการประชุม เจ้าหน้าที่และกรรมกร ตลอดจนประชาชนของสหภาพ เป็นบุคคลภายนอกซึ่งทำงานเพื่อพรรคการเมือง ในขณะนั้นและต่างพยายามหาเสียงจากคนงาน

สหภาพแรงงานและสหพันธ์แรงงานในระยะก่อตั้งได้ตั้งโอกาสเรียกร้องค่าแรงงานขึ้นเป็นการใหญ่ และเมื่อนายจ้างไม่ยอมก็ได้มีการนัดหยุดงานกันทั่วไป ในระยะนั้นมีการนัดหยุดงานใหญ่ถึง 10 ครั้ง การปฏิบัติของสหภาพแรงงานและสหพันธ์แรงงานดังกล่าวต้องให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ประชาชนและรัฐบาล และเห็นว่า สหภาพแรงงานและสหพันธ์แรงงานเป็นองค์การเมืองและเป็นอุปสรรคต่อประเทศทางการค้า

เมื่อมีการปฏิวัติเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเดือนตุลาคม 2501 คณะปฏิวัติได้ยกเลิกพระราชบัญญัติแรงงานและห้ามการก่อตั้งสหภาพแรงงาน โดยออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 19 ลงวันที่ 2 ตุลาคม 2501 มาใช้แทน เป็นผลให้การรวมตัวของลูกจ้างโดยเปิดเผยต้องสิ้นสุดลง และทำให้การริเริ่มที่จะรวมตัวกันต้องล้มเหลว ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2501 เป็นต้นมา ลูกจ้างก็ไม่สามารถก่อตั้งเป็นสมาคมโดยเปิดเผยได้ แต่แน่นอนการที่จะกล่าวว่าลูกจ้างในประเทศไทยมิได้รวมตัวกันเลยย่อมจะไม่ถูกต้องเพราะในระหว่างเวลาดังกล่าวนี้ แม้ก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ลูกจ้างการมีการรวมตัวกันประทวนายจ้างและหยุดงานได้หลายวัน

อย่างไรก็ดี แม้จะไม่มี การก่อตั้งสมาคมลูกจ้างหรือสหภาพแรงงานตามแบบต่างๆ ในประเทศแต่การรวมตัวของลูกจ้างในกิจการใหญ่ๆ เช่น คนงานขนข้าวสารและเป็นการรวมตัวเพื่อช่วยซึ่งกันและกันในการเจ็บป่วยหรือมีข้อพิพาท

องค์กรลูกจ้างในปัจจุบันนี้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติแรงงานสหพันธ์ พ.ศ. 2518 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อ 28 มีนาคม 2518 เป็นต้นมา ภายใต้กฎหมายแรงงานฉบับนี้ องค์กรทางฝ่ายลูกจ้างสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นที่หวังว่าจะสามารถดำเนินการต่อเนื่องไปได้ตลอด ซึ่งจะทำให้ระบบการแรงงานสหพันธ์ของประเทศไทยเป็นระบบที่ยอมรับกันทุกฝ่ายมากขึ้น

ข้อบัญญัติทางกฎหมายในการจัดตั้งสมาคม

ในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงข้อบัญญัติทางกฎหมายของไทยจำกัด การจัดตั้งกลุ่มและความเจริญเติบโตของกลุ่ม ในปัจจุบันนี้สมาคมที่ขออนุญาตจดทะเบียนมีรวม 4 ประเภท คือ

1. สมาคมที่ขออนุญาตจดทะเบียนตาม พ.ร.บ. ให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 1 แห่ง ป.พ.พ. ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2535 สมาคมประเภทนี้ ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล 2 เป็นนายทะเบียน
2. สมาคมการค้า สมาคมประเภทนี้ขออนุญาตจดทะเบียนตาม พ.ร.บ. สมาคมการค้า พ.ศ. 2509 โดยมี อธิบดีกรมการค้าภายใน เป็นนายทะเบียน

3. สมาคมฌาปนกิจ สมาคมประเภทนี้ขออนุญาตจดทะเบียนตาม พ.ร.บ. ฌาปนกิจ พ.ศ. 2517 โดยมี อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ เป็นนายทะเบียน

4. สมาคมแรงงาน สมาคมประเภทนี้ขออนุญาตจดทะเบียนตาม พ.ร.บ. แรงงาน โดยมี อธิบดีกรมแรงงาน เป็นนายทะเบียน

สถิติสมาคมที่ขออนุญาตจดทะเบียนในกรุงเทพมหานคร สํารวจเมื่อ 1 มีนาคม 2539 มี จำนวนทั้งสิ้น 3,667 สมาคม

วิเคราะห์เงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดต่อการจดทะเบียน

1. การจดทะเบียนสมาคมนั้นไม่สามารถรับได้ทุกกรณี (มาตรา 82) ถ้าหากวัตถุประสงค์ของสมาคมขัดต่อกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา 82 นายทะเบียนจะต้องส่งให้ผู้ยื่นคำขอจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ถูกต้องหากไม่แก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงให้ถูกต้องภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ทราบคำสั่งของนายทะเบียน ให้นายทะเบียนมีคำสั่งไม่รับจดทะเบียนและต้องแจ้งเหตุผลที่ไม่รับจดทะเบียนด้วยโดยรีบด่วน

2. การแต่งตั้งกรรมการของสมาคมขึ้นใหม่ทั้งหมด หรือเปลี่ยนแปลงกรรมการของสมาคมจะต้องกระทำตามข้อบังคับของสมาคม และสมาคมต้องนำไปจดทะเบียนต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ที่สำนักงานใหญ่ของสมาคมที่ตั้งอยู่ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่มีการแต่งตั้งหรือเปลี่ยนแปลงกรรมการของสมาคม

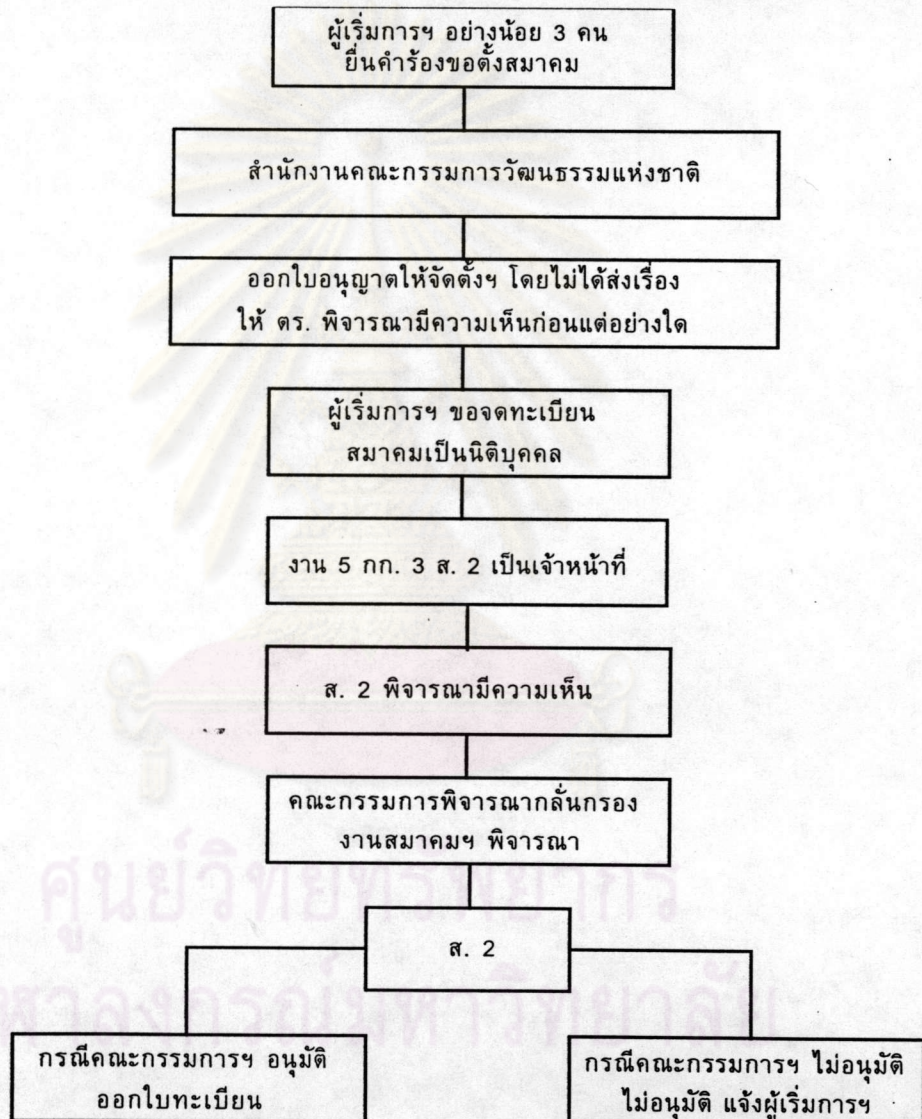
ถ้านายทะเบียนเห็นว่ากรรมการของสมาคมตามวรรคหนึ่งผู้ใด มีฐานะหรือความประพฤติไม่เหมาะสมในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของสมาคม นายทะเบียนจะไม่รับจดทะเบียนกรรมการของสมาคมผู้นั้นก็ได้ ในกรณีที่นายทะเบียนไม่รับจดทะเบียนกรรมการของสมาคม นายทะเบียนต้องแจ้งเหตุผลที่ไม่รับจดทะเบียนให้สมาคมทราบภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ยื่นคำขอจดทะเบียน และให้นำความในมาตรา 82 วรรคสี่ และวรรคห้า มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในระหว่างที่ยังไม่มีการจดทะเบียนกรรมการของสมาคมชุดใหม่ ถ้าข้อบังคับของสมาคมมิได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ให้กรรมการของสมาคมชุดเดิมปฏิบัติหน้าที่กรรมการของสมาคมต่อไปจนกว่าจะได้มีการจดทะเบียนกรรมการของสมาคมชุดใหม่

3. การยกเลิกของสมาคม ตามมาตรา 101 สมาคมย่อมเลิกด้วยเหตุหนึ่งเหตุใดดังต่อไปนี้ (1) เมื่อมีเหตุตามที่กำหนดในข้อบังคับ (2) ถ้าสมาคมตั้งขึ้นไว้เฉพาะระยะเวลาใด เมื่อสิ้นระยะเวลานั้น (3) ถ้าสมาคมตั้งขึ้นเพื่อการทำกิจกรรมใด เมื่อกิจการนั้นสำเร็จแล้ว (4) เมื่อที่ประชุมใหญ่มีมติให้เลิก (5) เมื่อสมาคมล้มละลาย (6) เมื่อนายทะเบียนถอนชื่อสมาคมออกจาก

ทะเบียนตามมาตรา 102 (7) เมื่อศาลสั่งให้เลิกตามมาตรา 104 ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้สมาคมล้มละลายตามมาตรา 101 ถ้ามีการชำระบัญชีหมดแล้วมีทรัพย์สินเหลืออยู่เท่าใดทรัพย์สินที่เหลือจะตกเป็นของสมาคมหรือมูลนิธิที่เกี่ยวกับสาธารณกุศล

แผนผังการขอจดทะเบียนตั้งสมาคม

หมายเหตุ : หากกรณีเป็นสมาคมของส่วนราชการ ไม่ต้องนำเข้าไปประชุมคณะกรรมการพิจารณากลับกรองงานสมาคม ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณากลับกรองงานสมาคม ครั้งที่ 1/2534 เมื่อ 8 พฤศจิกายน 2534

การจดทะเบียนสมาคม

1. ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

พ.ร.บ. ให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 1 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2535

2. วิธีการยื่นคำขอจดทะเบียนตั้งสมาคมประกอบด้วยหลักฐานเอกสารดังต่อไปนี้

- 1) คำขอจดทะเบียนสมาคม ส.ค. 1
- 2) ขอบังคับสมาคม
- 3) รายชื่อ ที่อยู่ และอาชีพของผู้ที่จะเป็นสมาชิกไม่น้อยกว่า 10 คน
- 4) รายชื่อ ที่อยู่ และอาชีพของผู้ที่จะเป็นกรรมการของสมาคม
- 5) รายงานการประชุมจัดตั้งสมาคม
- 6) แผนผังที่ตั้งสังเขปของสมาคมทั้งสำนักงานใหญ่และสำนักงานสาขา (ถ้ามี)
- 7) หนังสืออนุญาตให้ใช้สถานที่ของสมาคม
- 8) สำเนาหรือภาพถ่ายบัตรประจำตัวประชาชนหรือบัตรอื่นที่ทางราชการออกให้และภาพถ่ายสำเนาทะเบียนบ้านของผู้ที่จะเป็นสมาชิก ซึ่งยื่นคำขอและผู้ที่จะเป็นกรรมการของสมาคม
- 9) สำเนาหรือภาพถ่ายใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การตามกฎหมายว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งชาติ ในกรณีที่สมาคมมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับงานของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 10) เอกสารอื่นๆ (ถ้ามี)

3. วิธีการยื่นคำขอจดทะเบียนแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ ประกอบด้วยหลักฐานเอกสารดังต่อไปนี้

- 1) คำขอจดทะเบียนสมาคม ส.ค.2
- 2) รายงานการประชุมของที่ประชุมใหญ่มีมติให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของสมาคม
- 3) ข้อบังคับของสมาคมฉบับเก่าและข้อบังคับของสมาคมฉบับใหม่
- 4) ตารางเปรียบเทียบข้อบังคับของสมาคมเก่า และข้อบังคับของสมาคมฉบับใหม่
- 5) แผนผังที่ตั้งสังเขปของสมาคมและหนังสืออนุญาตให้ใช้สถานที่ที่ตั้งของสมาคมในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ตั้ง

4. วิธีการยื่นคำขอจดทะเบียนการแต่งตั้งกรรมการของสมาคมขึ้นใหม่ทั้งชุดหรือการเปลี่ยนแปลงกรรมการของสมาคม ประกอบด้วยหลักฐานเอกสารดังต่อไปนี้

- 1) คำขอจดทะเบียนสมาคม ส.ค.3
- 2) รายงานการประชุมของสมาคมที่มีมติให้มีการแต่งตั้งกรรมการขึ้นใหม่ทั้งหมดหรือการเปลี่ยนแปลงกรรมการของสมาคม
- 3) ข้อบังคับของสมาคม
- 4) รายชื่อกรรมการเก่าและกรรมการใหม่
- 5) สำเนาหรือภาพถ่ายบัตรประจำตัวประชาชนหรือบัตรอื่นที่ทางราชการออกให้ และภาพถ่ายสำเนาทะเบียนบ้านกรรมการใหม่

5. ขั้นตอน การดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 1 การจดทะเบียนตั้งสมาคม

- ตรวจสอบเอกสาร รับคำขอจดทะเบียนสมาคม (โดยต้องตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารให้เป็นไปตามระเบียบและกฎหมาย)
- ส่งประวัติผู้เริ่มการจัดตั้งและกรรมการสมาคมไปตรวจสอบพฤติกรรมทางการเมือง (กก.2 อก.ส.)
- ตรวจสอบสถานที่ตั้งสำนักงานของสมาคม โดยขอความร่วมมือจากกองบัญชาการตำรวจนครบาล

ขั้นตอนที่ 2

เมื่อรวบรวมเอกสาร ผลการตรวจสอบประวัติและพฤติกรรมทางการเมือง และรับแจ้งผลการตรวจสอบสถานที่ตั้งสำนักงานของสมาคม จากกองบัญชาการตำรวจนครบาลแล้ว ก็จะได้ประมวลเรื่องพิจารณานำเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น เพื่อจะได้นำเสนอคณะกรรมการพิจารณากลับกรองงานสมาคมของกรมตำรวจพิจารณาสั่งการต่อไป

ขั้นตอนที่ 3

เมื่อคณะกรรมการพิจารณากลับกรองงานสมาคมของกรมตำรวจได้พิจารณาอนุญาตให้สมาคมที่ขอจดทะเบียนตั้งสมาคมแล้ว ก็จะพิมพ์ใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนสมาคม ส.ค.4 และพิมพ์ประกาศในราชกิจจานุเบกษา แล้วนำเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น เพื่อนำเรียน ผบก.ส.2 ลงนามต่อไป

ขั้นตอนที่ 4

การรับใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนสมาคม ส.ค.4 เจ้าหน้าที่จะแจ้งให้ผู้ขอมารับ พร้อมกับชำระเงินค่าธรรมเนียม 2,000 บาท ค่าคำขอจดทะเบียน 5 บาท เป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการวิธีการจดทะเบียนสมาคม

6. ขั้นตอน การดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 1 การจดทะเบียนแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของสมาคม

- ตรวจสอบเอกสาร รับคำขอ
- กรณีการขอจดทะเบียนแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของสมาคม
- ตรวจสอบข้อความที่ขอแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ว่า ข้อความที่มีมติแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ และข้อความของข้อบังคับเก่าถูกต้องตรงกันหรือไม่ แล้วจะประมวลพิจารณาเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น พร้อมแนบใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของสมาคม ส.ค.5 และพิมพ์ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อพิจารณานำเรียน ผบก.ส.2 ลงนามต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การขอจดทะเบียนแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของสมาคม กรณีที่ประชุมใหญ่ของสมาคมมีมติให้ย้ายสถานที่ตั้งสำนักงานของสมาคม

- ส่งหนังสือขอความร่วมมือจากกองบัญชาการตำรวจนครบาล เพื่อขอให้ส่งเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสถานที่ตั้งสำนักงานแห่งใหม่ของสมาคม
- รับแจ้งผลการตรวจสอบสถานที่ตั้งสำนักงานแห่งใหม่ของสมาคมจากกองบัญชาการตำรวจนครบาลแล้วจะรวบรวมหลักฐานเอกสาร ประมวลพิจารณานำเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น เพื่อขออนุมัตินำเรื่องเข้าที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาถ้อยแถลงของสมาคมของกรมตำรวจ พิจารณาสั่งการต่อไป
- เมื่อคณะกรรมการพิจารณาถ้อยแถลงของกรมตำรวจได้พิจารณาอนุญาตให้สมาคมย้ายสถานที่ตั้งสำนักงานสมาคมแล้ว ก็จะมีมติใบสำคัญ แสดงการจดทะเบียนแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของสมาคม ส.ค.5 (ย้ายสถานที่ตั้งสำนักงานสมาคม) และพิมพ์ประกาศในราชกิจจานุเบกษา แล้วนำเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น เพื่อนำเรียน ผบก.ส.2 ลงนามต่อไป

ขั้นตอนที่ 3

การรับใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ ส.ค.5 เจ้าหน้าที่จะแจ้งให้ผู้ขอมารับ พร้อมกับชำระเงินค่าธรรมเนียม 200 บาท ค่าคำขอจดทะเบียน 5 บาท เป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการจดทะเบียนแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของสมาคม

7. ขั้นตอน การดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 1 การขอจดทะเบียนการแต่งตั้งกรรมการของสมาคมขึ้นใหม่ทั้งชุดหรือการเปลี่ยนแปลงกรรมการของสมาคม

- ตรวจสอบเอกสาร รับคำขอ (โดยต้องตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานเอกสารให้เป็นไปตามระเบียบและกฎหมาย)
- ส่งประวัติกรรมการของสมาคมไปตรวจสอบพฤติกรรมทางขั้นตอนที่ 2

เมื่อรวบรวมเอกสาร โดยได้รับแจ้งผลการตรวจสอบประวัติและพฤติกรรมทางการเมืองจาก กก.2 อก.ส. แล้ว ก็จะประมวลเรื่องพิจารณานำเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น พร้อมแนบใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนกรรมการสมาคม ส.ค.6 เพื่อนำเรียน ผบก.ส.2 ลงนามต่อไป

ขั้นตอนที่ 3

การรับใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนกรรมการ ส.ค.6 เจ้าหน้าที่จะแจ้งให้ผู้ขอมารับ พร้อมกับชำระเงินค่าธรรมเนียม 200 บาท ค่าคำขอจดทะเบียน 5 บาท เป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการวิธีการจดทะเบียนกรรมการสมาคม

ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ทางราชการต่อกลุ่มผลประโยชน์

ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ทางราชการมีทัศนคติต่อกลุ่มผลประโยชน์ย่อมเป็นที่ทราบกันในวงการของข้าราชการของรัฐ แต่เฉพาะ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของกลุ่มว่า กลุ่มผลประโยชน์นี้จะรวมตัวกันเพื่อการเรียกร้องอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยใช้อิทธิพลของกลุ่มกดดันรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อได้ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของกลุ่ม เช่น การเรียกร้องค่าแรงขั้นต่ำของลูกจ้าง เพื่อบรรลีวิตฤประสงค์ ตามข้อเรียกร้องแล้ว กลุ่มก็จะสลายตัวไป ขาดการโยงใยระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ทำให้รัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐเอือมระอาต่อการดูว่าผลประโยชน์ปรากฏอยู่ ซึ่งจะขาดหลักการและเหตุผลในการต่อรอง จะได้ให้บรรลุวัตถุประสงค์แต่เพียงอย่างเดียว เมื่อได้บรรลุก็หาวิธีการตอบโต้ และวิธีการให้เกิดเกรงกลัว ในลักษณะต่างๆ เพื่อให้อ่านาจ เกรงจะเกิดความเรียกสถานการณ์ร้องไป ด้วยเหตุนี้ทำให้เจ้าหน้าที่ๆ เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกิดทัศนคติในทางที่ให้อึดใจกว่ากลุ่มและแพร่หลายทางใดที่จะขจัดกลุ่มได้ จะดำเนินการทันที

ในขณะที่ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ของสมาคมนั้นก็ได้อภิปรายถึงการจัดตั้งสมาคมนั้นมีปัญหาอุปสรรคและจะต้องอาศัยระยะเวลาพิสูจน์ผลงานในด้านการปรับปรุงรายได้ การดำเนินงานของสมาคมเพื่อที่จะได้รับการยอมรับจากสมาคม (จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย 19 กุมภาพันธ์ 2539)

"การจัดตั้งสมาคมการค้าขึ้นมาจำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในรูปของการให้เงินค่าบำรุงสมาคม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน กรณีสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย ซึ่งมีการขึ้นอัตราเรียกเก็บค่าบำรุงสมาคม เมื่อปี 2538 จากสมาชิกเพิ่มขึ้นถึงหนึ่งเท่าตัว

คือ เคยเก็บในอัตราแกลนละ 1 บาท เพิ่มขึ้นเป็น แกลนละ 2 บาท ทำให้ได้เงินเพิ่มขึ้นปีละล้านกว่า บาท เป็นปีละ 3 ล้านบาทเศษ การก่อตั้งสมาคมซึ่งเป็นเวลาเกือบ 30 ปี และเท่าที่ทราบจากผู้อาวุโสในวงการที่ว่า การก่อตั้งสมาคมนี้กว่าจะเสร็จนั้นต้องประสบกับปัญหาอย่างมาก และเมื่อตั้งแล้วเสร็จต้องใช้ความพยายามอย่างมากที่จะทำให้ทางราชการให้ความเชื่อถือ.."

กล่าวโดยสรุปข้อบัญญัติทางกฎหมายไทยมีข้อจำกัดทั้งในด้านการขอจัดตั้งการควบคุม การดำเนินงาน การระงับยกเลิกการจัดตั้งสมาคม เพราะมีสมาคมที่กำเนิดขึ้นโดยขออนุญาต จดทะเบียนไว้ในเขตกรุงเทพมหานครในปัจจุบันถึง 3667 สมาคม การจัดตั้งสมาคมนั้นมีขึ้น อย่างมากมาย แต่สมาคมที่สามารถทำหน้าที่ได้ตามวัตถุประสงค์มีจำนวนน้อย จึงต้องมีการยกเลิกไปเมื่อดำเนินงานไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง จากการศึกษาเรื่องสมาคมการค้าสินค้าส่งออก การเกิดของกลุ่มค่อนข้างที่จะมีความชัดเจนเรื่องวัตถุประสงค์เพื่อการส่งออกสินค้าเป็นหลัก มีผลประโยชน์ของกลุ่มในรูปการค้าขายหวังผลกำไร จึงทำให้การดำเนินงานเป็นไปในลักษณะที่ต่อเนื่อง มีพลังผลักดันจากกระแสภายนอกด้วยในการทำให้กลุ่มมารวมตัวกัน เพราะถ้าหากไม่รวมตัวกันจะถูกกีดกันด้วยระบบการค้าในระบบภูมิภาค.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย